

possit: neque enim si aliud conscripsisset Hildefonsus in Deiparæ Virginis defensionem alios sortitus adversarios, credimus ejus Vitæ scriptores silentio fuisse prætermisuros. Quo præfacto fundamento, tota ista collatio inter utrumque opus a Mabillonio docte instituta, firmissime constat; continuoque elicitur hoc alterum opusculum quod et propter styli differentiam, et argumenti dissimilitudinem, et adversariorum quos oppugnat diversitatem, nullatenus potest ad illud Hildefonsi tanquam ejus pars aliqua referri, esse alteri adjudicandum.

Quod reliqua spectat, postquam Acherii Editionem cum illa Feu-ardentii, et Codice nostro ms. Ameliano (de quo multa jam mentio in præfatione libelli de Virginitate) diligenter contulimus, quanquam Manuscriptum cum Feu-ardentio consentire deprehenderimus, hos tamen deserere, atque Acherii Editionem, uno vel altero loco excepto, sequi decrevimus. Nec temere; est enim hic tractatus in Acherio ut plurimum correctior quam in nostris, in quibus, ut jam indicavit Mabillonius, perturbatus est ordo, et interpolatus contextus. Non ideo tamen Codicis nostri parvipendenda est auctoritas; namque scriptura illius correctissima est, quæ sæpe sæpius cum mss. Corbeiensibus Acherii consentit, eorumque lectionem confirmat contra Feu-ardentiam, ut ex variantibus lectionibus apparet. Deinde in eo ipso Codice secundi libelli conclusionem reperimus, qualis habetur in Feu-ardentio, desideratur vero in Acheriana Editione. Et nostro quidem judicio quicumque attente utramque perlegerit, fatebitur secundam hujus opusculi partem in Acherio esse mutilam, quippe quæ in mediâ ejusdem Isaie sententiæ expositione desinit, hærente adhuc et suspensa oratione; in nostris vero perfectam exstare, in quibus non ante finis sermoni imponitur, quam tota sententia explicata ad rem accommodata sit, divi Augustini verbis oratione conclusa. Quare non dubitavimus ex nostro supplere quæ Acherianæ Editioni deesse cognovimus.

Interea tamen necessario factum est ut duo fragmenta, quæ ex loco non suo merito rejecta sunt, separata remanserint. Quæ ne omnino perirent, huic opusculo ante sermones subjecimus, scilicet exordium sermonis (ut est in Feu-ardentio) de Parturitione et Purificatione sanctæ Mariæ, et mediam partem tractatus de Parturitione, apud ipsum. De his admovuit, vale.

OPUSCULUM ^a DE PARTU VIRGINIS

PASCHASIO RATBERTO ABBATI CORBEIÆ VETERIS

PROBABILIS ATTRIBUENDUM.

Quamvis omnium Ecclesiarum virginitas beatæ et gloriose genitricis Dei Mariæ sit decus, honor et forma virtutis, maxime tamen sanctimonialium virginum, quarum castitas ejus et specialius illustratur virtutibus, informatur exemplis, corroboratur et meritis. Unde sacratissimum ejus puerperium animo et corde devotissime venerari ac retexere, divini numeris est gratia. Pro ea vero contra hæreticam pravitatem dimicare ac vincere, opus est Spiritus sancti et virtus Altissimi, qui eam obumbravit, ut sine coitu viri, et sine ulla corruptione, ^d Deum et hominem pareret, virgoque semper maneret. Pro qua jam olim beatus Hieronymus contra Helvidium hæreticum et contra ejus complices scripsisse legimus; quos ita debellavit ac devicit, ut deinceps usque ad præsens nihil ^e recidivum erroris contra eam surrexerit.

Sed quia nunc quorundam fratrum rursus impudica quasi percunctando laborat temeritas, decrevi ad vos, matronæ Christi, de his scribere, quæ ipsi curiosius contra ejus pudicitiam quam religiosius

A conantur explorare. Explorando vero partum virginitatis ejus et uterum pudicitia, introducunt ac si peritissimi physiologi ^b calide satis disputatione sua colluvionem vitiorum, in qua concurrunt plurima erroris discrimina.

Dicunt enim non aliter beatam virginem Mariam parere potuisse, neque aliter debuisse quam communi lege naturæ, et sicut mos ^b est omnium feminarum, ut vera nativitas Christi dici possit. ⁱ Alias autem (inquiunt) si non ita natus est ut cæteri nascuntur infantes, vera nativitas non est. Et ideo ne fantasia putetur, aut ne sicut aqua per alveum transisse, ita per uterum virginis absque nascentis ordine natus credatur, pium est sentire, sic eum lege naturæ natum fuisse, quomodo nascuntur cæteri infantes, et eam sic peperisse sicut reliquæ pariunt mulieres.

O cæca pietas, quæ tam impie sentit de Maria virgine, et cæca præsumptio, quæ tam impie loquitur de Christo! Non dico quod dicant virginitatem

^a In Acherio inscribitur hic liber *de Partu virginis*: In Feu-ardentio vero et Codice nostro Ameliano ejus titulus est: *Liber contra eos qui disputant de perpetua virginitate sanctæ Mariæ, et ejus parturitione.*

^b Sic incipit liber in nostris absque ulla præfatione: In Codicibus tamen Corbeiensibus legitur hæc, prout ab Acherio edita est: *Venerabili Matronæ Christi una cum sacris virginibus Vesona monastice degentibus Paschasius Ratbertus monachorum omnium peripsema.*

^c Questionem, charissimæ, de partu beatæ Mariæ virginis mihi nuper allatam vobis persolvere decrevi, quoniam vos eam plurimum amare non ambigo, ut ex hoc sciatis quantum vos diligam longe diu a puero vester alumnus, multo jam sæpius connectus.

Illud autem *Vesona* Mabillonius cum Acherio contendit legendum *Suesona*, seu *Suassione*; Ludovicus vero de la Barre retineri posse putat, cum in

B Petragoricensi provincia in Gallis fuerit urbs *Vesona*, seu *Vesonna*, aut *Vesuna* dicta, ut omnes norunt.

^c Ita Acherius et noster Cod. ms. Feu-ard. edidit, *specialiter illustrata*. Paulo infra edimus *Pro ea vero*, ut est in Feu-ard. et Am. melius quam *Propter ea*, quod habet Acherius.

^d In Acher., *Dominum*.

^e *Recidivum* habent Feu-ard. et Acherius; dissentit Cod. Am., qui scribit *residuum*; quæ lectio in altero Corbeiensium reperitur, nec improbat a L. de la Barre.

^f *Ac si*. Hæc verba parenthesis inclusa voluit L. de la Barre, quasi a librario superaddita, sensumque perturbantia. Non negamus; sed nubes illa Codex non habet, nec omnino intolerabilia sunt.

^g *Callida*, Amel.

^h *Est decet* in Feu-ardentio; at habet cum Acher. Amel. Cod.

ⁱ *Alias* etiam in Amel., solus Feu-ard., *alii*.

amissis quæ nesciens virum virgo concepit, virgo peperit, et virgo permansit; sed quia idipsum quod continentur negant, dum dicunt eam communi lege naturæ præperam filium edidisse. Quod si ita est, ut astruunt et affirmant (quod absit), jam Maria virgo non est, Christus sub maledicta natus est, iræ filius de carne peccati, et ipsa, quæ benedicta ab angelo prædicatur, in maledictione adhuc permanens sub maledicto peperit. Alioquin quid est quod legem naturæ requirunt in Maria, ubi totum quidquid in ea fuit, possedit Spiritus sanctus? ^a quam virtus Altissimi obambrauit? Quod si virtus Altissimi ab omni æstu peccati eam obambrauit, in conceptu et in partu sicut ab omni æstu libidinis libera fuit, ita et ab omni pressura maledictionis, non ex sese, sed ex virtute Altissimi immunitis et aliena fuit. ^b Quapropter cogitent et divinarum rerum jura, quia non ex natura rerum divinx leges pendant, sed ex divinis legibus naturæ rerum et leges manare probantur. Hæc temerarium est asserere de Christo quod secundum communem legis naturam sit natus, qui non secundum usum naturæ in utero de carne Virginis est procreatus. Nam et ipsa lex naturæ, sub qua nunc mulieres concipiunt et pariunt, ut ita dicam, vere non est lex naturæ quodammodo, sed maledictionis et culpæ; quoniam nisi Adam et Eva primum peccassent in paradiso, nemo deinceps nasceretur sub culpa peccati. Et ideo ista communis lex nascendi non naturæ est, sed corruptionis et vitii. Maria autem quia benedicta culpam corruptionis non habuit, propterea Christum non in dolore neque sub corruptione genuit. Quod si ex corruptione aut eam dolore natus est Christus, jam ex maledicto natus est; de quo maledicto Genesis testatur quod dixerit Dominus Evæ: *Multiplicans, inquit, multiplicabo dolores tuos, et conceptus tuos* (Gen. iii, 16). Pro quo Symmachus *afflictiones tuas dixit*. Origenes vero et Theodotion, *ænon et Septuaginta tristitias tuas dixerunt et gemitus*; ubi et Theodotion et Symmachus pro *gemitibus ænonas* posuerunt. In quibus omnibus non lex naturæ designatur, ut isti physiologi volunt ^c imperite satis, sed lex vindictæ multiplicatur, et augetur causa peccati, labores in partu, afflictiones, tristitiæ, et ærummæ atque gemitus. Pro quo in Hebræo habetur: *וְיָרַבּ אֲדוֹנָי עֲלֵיבְיָהּ יְרֵבָהּ*. Unde omnes quæ pariunt non ex natura primæ originis sic pariunt, sed ex vitio culpæ, et ex maledicto justæ vindictæ Dei. At vero benedicta et gloriosissima virgo Maria, non dico quod non ex communi lege naturæ, verum etiam nec ex natura primæ originis filium, neque ex semine viri, sed de Spiritu sancto ex sua carne divinitus procreatum, sine ulla vitiorum colluvione Deum et hominem profudit. Et ideo partus ejus non sic tractandus est, ut cæteri nascuntur; quoniam ^d sicut doctor egregius Athanasius ait inter cætera in libello fidei suæ, quem quasi sub dialogo edidit, incarnatus est Unigenitus secreto suo mysterio, quod ipse novit (*Lib. ix, De sua fide, circa fin.*). Unde prosequitur: *Nostrum est, inquit, credere, et illius nosse. Audiant quapropter, quia solummodo illius est nosse quomodo conceptus, quomodo in utero conversatus, quomodo Verbum Deus et homo de Virgine natus sit natus Christus, quia, ut ipse ait, Deus Verbum totum suscipiens quod est hominis, ut homo sit, et assum-*

ptus homo totum accipiendo quod Dei est, aliud quam quod Deus est esse non potuit. Ac per hoc si Deus Verbum, totum suscipiendo quod est hominis, homo est, et assumptus homo totum accipiendo quod Dei est, utique Deus est. Quod si ita est, ut iste confessus est, imo quia est, ubi, quæso, est communis lex in nascendo, ubi colluvio vitiorum? Nam Christus Deus qui nunquam non fuit, ex quo homo factus est et assumptus in unitate personæ, semper mansit et permanet verus Deus et homo: non duo quidem, ut esset alter Deus, et alter homo, sed unus idemque Deus et homo. Quamvis enim aliud per quod Deus, et aliud per quod homo, in utroque tamen unus Deus et homo, quia non fuit aliquando prius sine Deo conceptus vel natus homo. Sed quia conceptus est de Spiritu sancto ex virginea carne, et natus homo vere, mox ex ipsa conceptione, ineffabili nativitate Deus verus processit, et natus est homo. Quomodo ergo commune dicitur, quod est ineffabile? Vel quomodo non semper totus est verus Deus Christus, qui nunquam sine vero Deo nec conceptus est, nec natus? Et ideo sicut clausis visceribus jure creditur conceptus, ita omnino et clauso utero natus. ^e Nec enim illi accessit de homine impotentia, quo modo nasceretur ex Virgine, sicut nec aliquando ei accessit, ne esset Deus et unus Christus, qui voluit sic nasci in unitate veri Dei et hominis, ut esset tota veritas quod nascebatur, et esset ineffabile prout nascebatur, atque totum credibile quod ex Virgine nascebatur sine colluvione peccati, sicut ex nulla contagione primæ originis.

Quapropter audiant temerarii perscrutatores tanti mysterii, et intelligant quod non sunt hæc humanitatis jura in nascendo, neque lex, non dico damnatæ naturæ, verum etiam nec lex primæ originis ante peccatum, ut Deus et homo unus de Virgine sic Christus nasceretur; quia, ut ait beatus Cyrillus in epistola ad Nestorium (*Post med.*): Non est natus communis homo de sancta Virgine, quia in ipsa vulva Virginis, ut ipse fatetur, utero virginali se Verbum cum carne conjunxit, et sustinuit generationem carnalem, quia carnis suæ nativitatem suam fecit, et ^f qui in forma Dei fecit hominem, in forma servi factus est homo; sed utrumque Deus de potentia suscipientis, et utrumque homo de humilitate suscepti. Ac per hoc talis partus non est communis lege naturæ, sed sicut mirabiliter conceptus, ita mirabiliter Deus et homo natus. Ergo non illum ut cæteros adoptio filios Dei fecit Filium, sed divinitatis natura illum in proprium Dei Filium exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen (*Philip. ii, 9*); ut esset totus Dei Filius homo et Verbum, quia nunquam non fuit Dei Filius, qui sempiternus permanet unici genitoris unigenitus. Nunquam igitur ipse prius homo conceptus, neque natus sicut cæteri nascuntur infantes, ut ei ^g ex adoptionis gratia, aut ex emolumento virtutum prærogativa filii prestaretur; sed Dei Verbum, quia caro factum est, assumptum hominem in se sine persona hominis, ut totus esset Christus ^h proprius Dei Filius, non ex dono gratiæ renascendo, ut cæteri, sed salva proprietate utriusque naturæ. Personam vero hominis ilico non assumpsit, sed tantum hominem, quia ipse persona tertia cum Patre et Spiritu ⁱ sancto in Trinitate

quam quicumque, quod legitur in Acher.

^e Feu-ard. et Amel. aliter habent: *Nec enim illi accessit de hominis impotentia, quo nasceretur ex Virgine, etc.*

^f Quia, Feu-ard.

^g Cod. Amel., *ex adoptionis gloria: deinde Feu-ard., aut ex molimento virtutum.*

^h *Proprius Dei Filius.* Retinimus lectionem Cod. nostr. Amel. et Feu-ard., meliorem abs dubio quam Acherii, qui edidit: *Esset Christus proprius non ex dono gratiæ, etc.*

ⁱ Sancto deest in Acherio, sed habent Am. et Feu-ard.

^a Solus Feu-ardent. legit *quoniam* pro *quam*, ut est in cæter.

^b In Amel. et Feu-ard. legitur: *Quapropter cogitent isti disputatores naturarum leges, cogitent et divinarum rerum [virtutem, Feu-ard.] jura Amel.*

^c Feu-ard., *imperiose.*

^d Pro *sicut doctor*, scribit *docte* Feu-ard.

^e Edimus hunc locum ad Cod. Amel. et Feu-ard. Edition. In Acherio desideratur tota sequens periodus, et præsentem concludit illis verbis: *Utique Deus est. Quod si, etc.*

^f Qui nunquam est in Am. et Feu-ard., melius

Deus nunc semper fuit. Idcirco jure quod habuit in eternitate, perquam non assumpsit, sed hominem in tempore, antea quem non habuit; ita ut qui suscepit et quod susceptum est, sicut ait beatus Augustinus in libro de Prædestinatione, una esset in Trinitate persona; quia, sicut ipse alibi ait, natus est de Patre Deus Verbum, natus est de matre Verbum caro factum, unus atque idem Deus Dei Filius, natus ante sæcula, et natus in sæculo, et utraque nativitas unus est Filii Dei; ac per hoc virgo Maria jure Dei genitrix vocatur, ^a quia genuit Deum et hominem. Verbum caro factum, non ut cæteri nascuntur infantes, aut ut ex dono gratiæ fiunt homines; sed sicut beatus Gregorius ait in Moralibus, salva proprietate utriusque naturæ, essentialiter in suam assumpsit personam hominem, per quod mirabile sacramentum et æternus ex Patre, et temporalis ex matre, unus idemque esset verus Dei hominisque Filius; quoniam, sicut ipse ait in eisdem Moralibus, aliud est natos homines gratiam adoptionis per eum accipere, aliud ^b unum singulariter per divinitatis potentiam Deum ex ipso conceptu prædisse.

Quapropter, quæso, cessent isti dicere, sic eum esse natum, ut cæteri nascuntur; quia non genuit eum Virgo Dei genitrix ex origine primæ prævaricationis ut renasceretur, sed de Spiritu sancto, ut Deus credatur, sine dolore et sine gemitu, sine molestia et ærumna, sine tristitia et afflictione, ^c quoniam hæc omnia justissime damnatæ carnis in prima origine retributiones sunt et vindictæ. At vero beata Maria, licet ipsa de carne peccati sit nata et præcreata, ipsaque quamvis caro peccati fuerit, non tunc jam ^d quando præveniente Spiritu sancti gratia ab angelo præ omnibus mulieribus benedicta vocatur: *Spiritus sanctus, inquit, superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (Luc. 1, 35). Alioquin si non eodem ^e Spiritu sancto sanctificata est et emundata, quomodo caro ejus non caro peccati fuit? Et si caro ejus de massa primæ prævaricationis venit, quomodo Christus Verbum caro sine peccato fuit, qui de carne peccati carnem assumpsit, nisi quia Verbum, quod caro factum est, eam primum obumbravit, in quam Spiritus sanctus supervenit, et virtus Altissimi eam totam possedit? Properea vere caro ^f ejus jam non caro peccati fuit, in qua Deus se totum infudit, et Verbum quod caro factum est, sine peccato ad nos venit; qui jure non solum legem naturæ vitiatæ in nascendo non tenuit, ^g verum nec legem primæ originis, quam haberent feminae, si mandatum servasset mater omnium Eva in paradiso. Alias autem quomodo Spiritu sancto eam repente non sine originali peccato fuit, cujus etiam nativitas gloriosa, catholica in omni Ecclesia Christi ab omnibus felix, et beata prædicatur? Enimvero si non beata esset et gloriosa, nequaquam ^h ejus festivitas celebraretur ubique ab omnibus. Sed quia tam solemniter colitur, constat ex auctoritate Ecclesiæ, quod nullis quando nata est subjacuit delictis, neque contraxit in utero sanctificata originale peccatum. Unde etsi Jeremias dies

A (*Jerem. xx, 14*) atque Job (*Job. in, 3*) maledicta pronuntiatur, dies, inquam, nativitatis eorum, dies tamen quando inchoata est felix Mariæ nativitas, beata pronuntiatur et colitur religiose satis. Quod si in peccato esset, jure maledicta diceretur et gemebunda potius quam benedicta, quando nuntiatum est patri ejus, quod nata esset in sæculo. Nunc autem quia universam benedictione sua beata virgo Maria illustrat Ecclesiam, non immerito sanctificata in Spiritu sancto colitur veneranda. Nullius igitur nativitas celebratur in mundo nisi Christi, et ejus atque beati Joannis; ⁱ Joannis autem quia et ipse in utero sanctificatus legitur; sic et beata virgo Maria nisi in utero matris sanctificata esset, minime nativitas ejus colenda esset. Nunc autem quia ex auctoritate totius Ecclesiæ veneratur, constat eam ab omni originali peccato immunem fuisse, per quam non solum maledictio matris Evæ soluta est, verum etiam benedictio omnibus condonatur. Quod si præclara sacratissimæ Virginis nativitas universaliter tam sancta et tam gloriosa jure colitur et veneratur, quanto magis ipsa, quando ab angelo jam gratia plena officiosissime salutatur? Nam cum dicit ei *Ave, celeste venerationis obsequium exhibet* (Luc. 1, 28). Cum autem dicit *gratia plena*, ex integro ^j iram expulsam ostendit, et restitutam gratiam declarat. Cum dicit *benedicta tu*, fructum benedictionis demonstrat, quia quando Spiritus sanctus in eam advenit, totam defæcavit a sordibus Virginem et decoxit, ut esset sanctior quam astra cæli. Porro quando virtus Altissimi totam eam obumbravit, ^k factum est ut ejus in utero veniens Verbum, quod erat in principio sempiternum apud Patrem, caro fieret ex tempore et habitaret in nobis.

Audiant igitur novi disputatores et investigatores novi et inauditi partus, audiant et intelligant primum quia viri sunt, quomodo bene disputare queant de natura et sexu mulierum; deinde recogitent ^l ut quid naturam requirunt et communem legem nascendi, ubi totum divinum est et ineffabile, divina virtus quod operatur? *Generationem ejus* (inquit ^m propheta) *quis enarrabit* (*Isai. lxxviii, 8*)? Nam quis hoc loco pro ⁿ impossibili accipitur; quia nemo sanctorum est, non dico divinam, verum etiam qui humanitatis ejus generationem ad liquidum queat enarrare, quamvis utrasque omnes debeant credere. Hinc ergo colligitur, quod superstitiosa sit istorum cunctatio, et superflua disputatio, quia dicunt ostia ventris et vulvæ eum aperuisse, et colluvionem sanguinis, ut cæteri omnes, et ^o fecundarum spurcitas post se traxisse: in quibus omnibus gemitus et dolor multiplicatur, tristitia et ærumnæ augentur, ^p ut nemo sine his pariat filium. Sed absit a cordibus fidelium, ut tale aliquid suspicentur de Maria virgine, quæ pro maledictione primæ originis benedictionem attulit mundo. Unde et ipsa siquidem, ut dixi, ab angelo benedicta prædicatur in mulieribus, et salutatur officiosissime ut mater Domini præ omnibus gloriosa, et ab Elisabeth in spiritu prophetiæ benedicta pro-

^a Quæ, Feu-ard.

^b Unum deest in Feu-ard. et Cod. Am., qui scribunt: *aliud est singulariter*, etc.

^c Quoniam hæc omnia est in Acher. et Cod. Amel. *Ilac* deest in Feu-ard.

^d Quando desideratur in nost. Am. et Feu., qui habent: *Non tunc jam ex præveniente*.

^e Spiritu sancto, Acherius et Amel. Cod. Deest vero sancto in Feu-ard.

^f Ejus est in Am. et Feu-ard., desideratur in Acherio.

^g Vere scribit Feu-ard.

^h Feu-ard. et Amel., *tam festiva celebraretur ubique ab omnibus*.

ⁱ Quæ sequuntur usque ad illa, *sic et beata*, desiderantur in Acherio, neque prætermittenda erant.

^j Ubi Acherius habet *iram expulsam*, est in Feu-ard. *tam exclusam*.

^k Hanc lectionem, quæ est in Feu-ard. et Amel., nostro retinendam putavimus; neque enim quidquam in ea corruptum animadvertimus, sicut in illa *factum ejus in utero*, etc., quam emendare volens L. de la Barre sic edidit: *Statim ejus in utero veniens Verbum quod erat in principio sempiternum apud Patrem, ut caro fieret*, etc.

^l Ut quid. Nihil mutavimus ex nostris. Acherius habet *ut qui*.

^m Propheta deest in Acher.

ⁿ Amel., *impossibilitate*.

^o Feu-ard., *secundas spurcitas*. Amel., *immundarum spurcitas*.

^p Ut nemo. Ita Acher. et Amel. Cod. Et *nemo*, Feu-ard.

nuntiatur, et benedictus Iructus ventris ejus creditur et veneratur (*Luc. 1, 28*).^a Ergo in qua, et per quam tanta benedictio effloruit, et gratia manavit, non est credendum quod ejus puerperium doloribus et gemitibus more feminarum subjacuerit. Et quia beata Dei genitrix tristitiam non subjacuit et ærumnis, libera ab omni maledictionis nævo fuit, quam Spiritus sanctus adimplevit, et^b totam Domino dedicavit; quam virtus Altissimi obumbravit,^c et ex sanctificata carne Virginis Verbum carnem assumpsit,^d et conivit in unitate personæ. Et hoc est quod dicitur: *Verbum caro factum est* (*Joan. 1, 14*), non commisionem naturæ, sed ex unitate personæ. Et ideo etiam de hac nativitate, ut dixi, jure dictum credimus: *Generationem ejus quis enarrabit* (*Isai. LIII, 8*)? Quia et ista ineffabilis est mira nativitas carnis, non^e sicut isti cæcuciant, communis ex lege naturæ, sed sacramento gratiæ. Nam quod nascitur Deus homo ex Virgine,^f non est consuetudo, sed mysterium; non est natura, sed virtus, sed dignatio; non est ordo nascendi, sed potestas. Et ideo non est quod requirat humana sapientia in hac nativitate, nisi quia Verbum caro factum est, et natus est ut voluit, vel quando et quomodo voluit. Alioquin quis capiat quod inauditum et ineffabile est?^g Vel quid intelligen-
gentia carnis jure in eo requirit, ubi totum et divinum et incomprehensibile, quod narratur? Ait namque evangelista: *Generatio Christi sic erat* (*Matth. 1, 18*). Utique generatio ista carnalis sic erat, de qua non dixit, sic facta est, sed sic erat; quia Christi generatio erat apud Patrem ineffabilis, quando per hanc præscriptam et ineffabilem generatus est ex matre. Unde quod erat, utique semper erat. Et quod semper erat ex æternitate, potuit fieri ex tempore, quidquid factum est in eo^h mirabile.

Unde plurimum desipiunt qui dicunt eum communi lege naturæ esse natum,ⁱ qui non ea lege constat esse conceptus; quoniam hæc lex nascendi, quæ nunc lex naturæ vocatur, ex vitio primæ damnationis est. Et ideo ait Apostolus: *Fuimus nos omnes aliquando filii iræ, sicut et cæteri* (*Ephes. 1, 3*). Sed absit a fidelium cordibus ut ita Christus natus credatur filius iræ, sicut cæteri nascuntur in vitio corruptionis, de qua corruptione dolor et gemitus multiplicatur. Alias autem secundum carnem nec gemitus nec dolor sine corruptione viscerum, nec corruptio sine i dolore et gemitu; gemitus et corruptio in partu seminarum non nisi ex delicto et maledictione primæ originis veniunt. Unde interrogemus istos sequaces Helvidii hæretici, qui etsi virginem eam non denegant permansisse, pudicitiam tamen commaculant et gratiam qua plena prædicatur, quando communi lege vitiate naturæ dicunt eam peperisse. Quod si ita peperit, ergo adhuc ac si in massa primæ dam-

nationis contra angeli vocem maledictioni subjacuit, et Verbum Patris de carne peccati (quod absit), ut caro fieret, hominem assumpsit. Sed quia contra fidem catholicam est sic sapere, beata Virgo plena gratia neque dolorem scensit, neque corruptionem viscerum pertulit, quia quantum aliena fuit a culpa, Spiritu sancto in ea cooperante, et virtute Altissimi^k qua adumbrabatur, in tantum extranea a maledicto primæ damnationis,^l et tantum immunis permansit a corruptione carnis, necnon et a gemitu et doloribus, quibus vexantur omnes filiæ Evæ cum pariunt. Unde Propheta in persona Christi ad Patrem: *Tu es, inquit, qui extraxisti me de ventre, spes mea ab uberibus matris meæ* (*Psal. xxi, 10*). Ergo cum dicit: *Tu es qui extraxisti me*, singularem suam declarat nativitatem,^m suaviter de ventre enixus.ⁿ Alias autem omnis qui de ventre matris venit ad lucem in mundo, non nisi nutu et operatione Dei procreatus venit. Christus autem de Virgine speciali et ineffabili quodam modo procreatus, absque vexatione matris ingressus est mundum. Et ideo pium est credere quod non sicut cæteri, sed novo et admirabili ordine Deus et homo natus est in mundo. Hinc ergo est quod Jeremias testatur: *Faciet Dominus novum super terram, mulier circumdabit virum* (*Jerem. xxxi, 22*). Quod si utique novam fuit et admirabile quod Virgo concepit sine semine et sine corruptione viri, vetustas esse non potuit in partu; et ideo nihilominus credendum quod simili modo, novo et admirabili ordine, natus sit in mundo sine dolore, et sine gemitu, et sine ulla corruptione carnis. Et hiuc est ac si pro gratiarum actione, quod speciali modo in psalmo qui de ipso totus est ad Patrem ait: *Tu es qui extraxisti me de ventre* (*Psal. xxi, 10*). Ac si^o patenter dicat: Extraxisti me, quia non eo ordine sum egressus de utero, ut cæteri nascuntur, cum ingenti vexatione matris, sed novo egressu^p sine corruptione pudoris. Extraxisti me quidem de ventre matris, et non ego viscera corrupti integritatis. Et ne putaremus phantasma fuisse, ut multi hæreticorum dixerunt, addidit: *Spes mea ab uberibus matris meæ*. Ergo ubi mater et ubera narrantur, veritas carnis et non phantasma prædicatur; qui licet clauso utero sit natus, q quem ipse sibi pervium fecit salvo sigillo pudoris, sicut et conceptus, tamen de carne Virginis procreatus est, et ideo uberibus jure lactatus commemoratur. Sic itaque totum factum est, ut fieret novum super terram, r quando Verbum caro factum est, et vocatum est Emmanuel, quod est *nobiscum Deus*. Hic est itaque hortus ille conclusus in Canticis, fons signatus (*Cant. iv, 12*): hortus siquidem conclusus, quia^s quando Deus ingressus est ad eam, incorruptam invenit; sed fons signatus permansit, quando Deus et homo natus est ex ea, nec tamen

^a Ergo (inquires) per quam. Ita Feu-ardent. Paulo post nec Amel. nec ipse habent *beata Dei genitrix*; et pro nævo, quod est in Ach., legunt *nodo*.

^b Totam eam (Amel.) Domino dicavit. Quoniam D virtus, etc., ipse et Feu-ard.

^c Et sanctificata carne Virginis Verbum carnem sibi, etc., Feu-ard. et Amel.

^d Et conivit, Feu-ard.

^e Sicut isti canunt, communi lege naturæ, etc. Ita Feu-Ard. et Amel.

^f Ex his quæ sequuntur, sola ultima verba habet Feu-ard., non est ordo nascendi, etc. Amel. vero cum Acherio consentit.

^g Feu-ard. et Amel. Cod. Vel quis intelligentiam carnis jure requirit in eo, ubi totum est divinum et incomprehensibile quod narratur?

^h Non mirabile edidit Acherius ex suis, quod an sit merito a nobis rejectum, nostrorum lectione servata, judicet lector.

ⁱ Amel. Cod.: Qui alia lege constat esse natus et conceptus. Et paulo post, ubi Acherius habet *lex naturæ*, Feu-ard. et Amel., *lex nascendi*.

^j Dolore cordis, Feu-ard. et Am.

^k Qua adumbratur, in totum, etc. Ita Feu-ard., contra Acher. et Amel.

^l Et tantum immunis permansit a corruptione carnis. Ita legitur in Amel. Cod. et Feu-ard., neque extrudere hæc verba volumus, ex quibus verbum permansit orationem planiorem reddit.

^m Nihil mutamus in his quæ habet Am. cum Feu-ardentio, quanquam aliter Acherius: *Suavitatem de utero enixus*.

ⁿ Solus Feu-ard. scribit *alius pro alias*.

^o Aperte, Amel.

^p Mutilus est aperte hic locus in nostris, in quibus ita legitur: *Sed novo egressu, ut multi hæreticorum dixerunt, etc.*

^q Quoniam est in Feu-ard. et Amel.

^r Quoniam Verbum, etc., habet Feu-ard. et Amel. ex quibus postea supplevimus et, quod desideratur in Acherio, qui scribit *vocatum est, etc.*

^s Quando ingressus est ad eam. Ita Feu-ard. et Amel., melius quam Ach., *quando ingressus est, et eam incorruptam, etc.*

fontem pudoris aut sanguinis integritatem violavit. Nam sanguis et fons pudoris, qui corruptus non fuit in conceptione pralis ex coitu viri, non credo quod corrupti debuerit in nativitate, quod cruciationem matris et contaminationem honestatis habuerit. Hinc est sane quod Ecclesia ex auctoritate sanctorum Patrum canit de nativitate ejus : *Et gaudium matris habens* (inquit) *a cum virginitatis pudore* (Sedulius, lib. II *Carin.*). Ubi alii quam egregii viri emendarunt *cum virginitatis honore*. Virginitatis autem honor permaximus est, si et virgo Deum pariat et hominem, et tamen ex homine nato nullis affigatur kakis sigillum pudoris. Kakis namque dicuntur Græce vexationes, quibus quam dire affigitur corpus et animus. Sed beata Maria nihil horum perituli, quæ et gaudium habuit in fructu, et honorem in partu : hinc quoque dicitur concepissee virgo, et peperisse, et permansisse. Equa igitur conditione dicitur concepissee, ac peperisse, æqua et permansisse. Non enim in partu solent ^b coire puerperæ cum viris, ut virgo tunc negetur virginitatem perdidisse, quando nullus est appetitus, neque ulla possibilitas cocundi; sed integritas commendatur virginis, et honor atque incorruptio carnis. Alioquin nos viri, quia nescimus illius sextus naturam, interrogemus virgines, interrogemus æque et matronas conjugio copulatas; virgines quidem, ut sciamus quid sit integritas carnis et sanguinis; conjugatas vero, si est illa corruptio in partu aut dolor, nisi præcesserit sanguinis contaminatio, et seminis susceptio. Non enim libenter vobis verendum inculimus, charissimæ, qui non sine magno pudore de his loquimur. Sed eximie pietatis ^c honor est vobis, et decus virtutis beatissimæ: Virginis pudicitiam predicare incorruptam et incontaminatam, et ab omni contagione primæ originis confiteri alienam. De qua si interrogemus virgines, norunt incorruptionis gratiam, sed nesciunt fecunditatem proli. Si vero queramus apud conjugio dedicatas, sciunt quidem maledictionis Evæ pressuras et gemitus, sciunt et inter ærummas et tristitias fecunditatem seminis; sed nesciunt integritatem virginitatis nec in conceptu, nec in partu. Beata ^d vero mater Domini in utroque virgo permauit, id est, et in conceptu mater, et in partu virgo, quia in nullo horum contaminata reliquarum exemplo ^e feminarum fuit, quæ nec Adam ad se admisit, nec ex Evæ collatione filium suscepit, nec sub maledictio in doloribus et angustiis enixa Dominum peperit. Unde constat quia sicut clauso utero concepit, ita et clauso peperit: non communi lege naturæ vitiatæ, et maledictionibus damnatæ, sed Spiritus sancti gratia, et virtute Altissimi, qua legitur adumbrata. At vero isti nisu quo possunt, conantur astipulari Virginem in vitio peperisse, et pudicitiam contumelias inferre. Unde assumunt illud ex Evangelio: *Cum impleti essent dies purgationis ejus, quod obtulerunt Jesum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini* (Exod. XIII, 2) *quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur* (Luc. II, 22). Ecce, inquit, cum dicitur completos dies purgationis ejus, ostendit Evangelista ^f legi naturæ eam subjacuisse, et sordibus coinquinatam fuisse,

et simul et Jesum vulvam matris aperuisse. Qui perfecto temerarii assertores, dum ita sentiunt, in totum desipiunt, et destruunt quod sanæ doctrinæ est, quod rudimenta fidei de Christo Ecclesiis commendarunt, quod gratia Spiritus sancti ^g in mysterio promulgavit. Non enim sic completi dies purgationis ejus dicuntur, quasi beata Virgo purgatione egerit ullius delicti, quia peperit Dominum Jesum Christum de Spiritu sancto procreatum, sed quia ipsa sub lege erat, et Dominus Jesus Christus sub lege factus, factus de muliere (Galat. IV, 5), legis præcepta, et instituta ^h veterum in eo servantur jure ad tempus, quousque cessante lege, gratia succederet. Et hæc est completio dierum secundum consuetudinem legis, et non secundum necessitatem purificationis, quia beata et intemerata virginitas immaculata et incorrupta permansit, nullis coinquinata sordibus, nullis vexata Evæ cruciatibus. Non potest fieri juxta angeli vocem, qui gaudium universorum affert, ut ⁱ ipse Christus tormentum in ortu suo matri attulerit. Inter angelorum excubias et laudes non credo quod matri gemitus, et dolores, tristitiasque Evæ contraxerit. Et ideo alia erat purgatio illa feminarum, in qua purgabatur non minus delicta animarum quam et vitia corporum; et alia purgatio Mariæ, in qua non ob aliud quam pro mysterio consuetudo legis servatur, quia nullis egobat purgamentis, quæ Deum de se omnium purificatorem genuit incarnatum. Porro completio dierum purgationis ejus nulla alia causa est quam expletio et consuetudo legis. Purgatio vero et separatio reliquarum feminarum multis ex causis est in qua et vitia purgantur animarum, et vitia corporum. Unde septem deputantur dies immundi, quibus sedere jubetur mulier in sanguine immundo immundissima juxta dies separationis ejus, et triginta tres, ut sedeat in sanguine puro (Levit. XII, 2, 4); omnibus tamen diebus istis mulier immunda erat et sordida multis ex vitiis, donec redintegretur status totius corporis, et sanarentur corpora, sanguisque cessaret a fervore vitiatæ, sicut emundatis sordibus, mulier divinis purgaretur hostiis et muneribus. Sed beata Maria non talibus eguit sacrificiis, quæ sanctam de se genuit hostiam, per quam mundus purgatus est. Nam quod dicit evangelista: *Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur* (Luc. II, 22), non ideo dicit ut nos cogat erodere quod Christus vulvam matris aperuit ut alii, sed ut doceret quod ideo sistunt eum Domino, ut ^j *ficerent secundum consuetudinem legis pro eo; quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur*, ^k in mysterio legis et sacramento sacro præfigurationis. Non enim evangelista hoc testimonium de lege ideo adhibuit, ut monstraret Christum vulvam Virginis reserasse, si ut ceteri primogeniti; sed ut ostenderet eum sub lege factum, et de vulva Virginis prodisse, non qui vocaretur tantum, sed qui esset essentialiter sanctus, cui jure patet omne clausum. ^l Quod testimonium beatus Ambrosius exponens in Evangelio (Lib. II in Lucam, cap. II), ait: Non enim viritibus coitus vulvæ virginis secreta reseravit, sed immaculatum semen inviolabili utero Spiritus sanctus infudit. Quod sane semen præfatus

^a *Cum virginitate pudoris*, Acherius, qui paulo post: *emendarunt cum virginitate honoris*, quod ex sequentibus patet esse corruptum in Corbeiensibus.

^b *Coire* deest in Feu-ard.

^c *Honorem*, Feu-ard., pro *honor est*.

^d Pro vero scribit Feu-ard. et Amel. *virgo*.

^e *Feminarum* deest in Feu-ard. et Am.

^f *Legali*, Feu-ard. et Amel. Cod.

^g Pro in mysterio scribunt Amel. et Feu-ard. *ministerium*.

^h *Veruntamen* habet Feu-ard., mendose, pro *verum*, quod est in Ach. et Amel.

ⁱ *Ipsa Christus* non legitur in Amel. nec habet Feu-ard.

^j *Et sanarentur thori*, Feu-ard., et *sanaretur thorus*, Amel.

^k *In mysterio*, melius quam *in ministerio*, quod habet Feu-ard., cuius tamen in reliquo lectionem retinemus, quia deterior est Acherii: *Sacra præfigurationis*. Am. Cod. scribit *sua præfigurationis*.

^l Quæ sequuntur ea sunt quæ in Editione Feu-ardentii et Codice Ameliano existant in sermone de *Purificatione*. Sed ad præsentem tractatum pertinere præter nos. Corbeiensis ipse contextus evincit, ut paulo inferius annotabimus. Sequimur itaque merito Acherium, et quæ in Ameliano Cod. et Feu-ard. hoc loco habeantur excludimus.

doctor non sic dicit infusum, ut aliunde sit quam ex carne Virginis et sanguine; neque ut Spiritus sanctus a sementivum esse credatur carnis, ut Irenæus vult; sed per hoc verbum Spiritus sancti operatio designatur. Deinde addidit (*Ibid.*): Solus enim per omnia ex natis de femina sanctus Dominus Jesus, qui terrenæ contagia corruptelæ immaculati partus novitate non senserit, et cœlesti majestate depulerit. Et paulo post (*Ibid.*): Hic ergo, inquit, solus sibi aperuit vulvam: nec mirum; qui enim dixerat ad prophetam: *Priusquam te formarem in utero, novi te, et in vulva matris sanctificavi te* (*Jerem. 1, 5*); qui ergo vulvam sanctificavit^b alienam, ut nasceretur propheta, hic est qui aperuit matris suæ vulvam, ut immaculatus exiret.

Quibus profecto verbis non mihi videtur sibi contrarius, aut cæteris doctoribus sanctis, quia dicit quod solus sibi aperuit vulvam. Aperuit siquidem sibi sua potentia mirabiliter, ut esset ei pervium iter, et ita ut virginæ clausus maneret uterus, sicut fuerunt januæ clausæ, et tamen per easdem ingressus est ad discipulos; sicut etiam sepulcrum signatum et clausum, quando resurgens egressus est per illud. Hinc quoque alibi (*In quodam hymno*) ipse ait: Fit porta Christi pervia, referta plena gratia, transitque Rex, et permanet clausa. Non hoc sic dicit, ut intelligas quod contra se sentiat, sed sic utique ut plenissime cognoscas eum de utero et per uterum Virginis natum, quem ipse sibi fecit pervium. Ac per hoc ipse sibi vulvam aperuit: sibi quidem, quia vulva Virginis, licet clausa, ei penetrabilis patuit, quam cum enixus intraret in mundum, clausam reliquit et signatam sigillo pudoris omnino; quia Deo nihil difficile est, eo quod, ut quidam ait, subditur omnis natura ejus imperis ritu solito. Idcirco constat eum absque ambiguo ita natum, ut esset secretum genitale matris et clausum, quod sibi ipse sua virtute fecit apertum. Alias autem ipse solus sanctæ Ecclesiæ, quam sibi sponsam dedicavit, ad generandos populos aperuit vulvam virginitalis, de qua nimirum vulva David propheta canit dicens: *Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti sunt falsa* (*Psal. LVII, 4*); personam hæreticorum declarans; qui alienantur a vulva integritatis, et falsa permiscendo, ut corrumpant castitatem virginitalis Ecclesiæ; quam sane immaculatam servare contendit Apostolus, et virginem custodire, quem dicit: *Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo* (*I Cor. XI, 2*). Cujus genitale secretum tunc aperuit, quando per aquam et Spiritum sanctum renascendi gratiam concessit. Cui propheta: *Lætare, inquit, sterilis quæ non parit, erumpe et clama quæ non parturis, quoniam multi filii deserta, magis quam ejus quæ habet virum* (*Isai. LIV, 1*). Unde et Anna in cantico suo: *Donec sterilis inquit peperit plurimos, et quæ multos habebat filios infirmata est* (*I Reg. II, 5*). Iste est ergo solus essentialiter sanctus, non per quem mater corrumpatur, sed per quem vulva reseretur Ecclesiæ, primogenitus ex multis fratribus. Quem in figura futuri mysterii, et priora legis divinæ præ-

scripta signabant in primogenitis suis, non quod essent vere sancta, sed quia vocabantur ex mysterio legis. Alioquin si litteram sequimur (*S. Ambr., ibid.*), quomodo sanctus erat omnis masculus aperiens vulvam, cum multos sceleratissimos fuisse non lateat? Nunquid sanctus Achab, aut Joram, seu cæteri? Nunquid sancti Pseudoprophete, quos ad Eliæ preces illor cœlestis injuriæ ignis absumpsit? Non utique, sed in sacramento futuræ præfigurationis vocabantur sancti, cum non essent, donec veniret Christus essentialiter sanctus, qui et sponsæ suæ vulvam aperiret, fecunditatemque parienti filios refunderet. Ipse namque dominico dignus judicatus est obtutu; cæteros omnes juxta legis seriem typum fuisse futuri, nemo qui ambigat. Et ideo sistant eum Domino, quoniam ipse est purgatio per resurrectionem octavi diei in Jerusalem, ut in eo condonetur et offeratur omnis adoptio filiorum Dei. In eo namque quod lex ait: *Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur* (*Exod. XIII, 2*), i promittebatur Virginis partus vere sanctus, quia immaculatus, qui aperiret vulvam Ecclesiæ, ut in eo sanctificarentur reliqua omnia, et essent primogenita. Unde signanter angelus ad Mariam: *Et quod nascetur* (inquit) *ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (*Luc. II, 53*). Non quod corruperit matrem nascendo, quam integram et inviolatam reliquit virginem; sed quia ex ea natus Deus homo aperuit Ecclesiæ vulvam, et in carne sua pervium sibi fecit iter, ita ut Virginis aulam clausam servaret, quatenus ex matre virgine virginem sibi duxisse sponsam ostenderet, quam tali tantoque fœdere nascendi virginem permansuram et immaculatam monstrabat.

Unde constat legaliter eum oblatum, sicut et circumcisum; alioquin circumcissione non eguit, quia originale peccatum nullum traxit, quo delendus esset ipse Christus de populo suo, nisi circumcideretur. Et tamen circumcisus est, quia volens sub lege fuit, ut eos qui sub lege erant redimeret; sicut et oblatum, ut nos, qui rei eramus, sacrificium Deo Patri in se offerret (*Galat. IV, 5*). Alias autem si ipse, quod absit, immundus esset ut matrem coinquinaret, quomodo nos emundaret in sua oblatione, et faceret hostiam Deo in odorem suavitatis? Idcirco etsi ipse dolores nostros et infirmitates in se pertulit et portavit languores (*Isai. LIII, 4*), absit ut matris pudorem ullis vexaverit injuriarum molestiis. Absit, et per quam omnis maledictio Evæ soluta est, ut ipsa in partu maledictionibus subjacuerit primæ damnationis. Absit, ubi virtus nascitur, ut ubi tanta confluxio vitiorum credatur; ubi gaudium omnium predicatur, quod tanta tristitia et gemitus intervenerit; inter angelorum discursus quod immunda septem diebus in sanguine immundo sederit. Ad quam, si ita esset, nec pastores mane juxta legem, ut ita dicam, ingredi liceret; nunc autem quia angelus eos evangelizandi gratia devotus invitavit, veniunt et vident, et intelligunt de verbo quod eis prædictum fuerat. Nequaquam igitur credendum quod invenerint Mariam in tantis spurcitiis, solam, multis miseris, ut assolent puer-

non equimus conjecturis, qui et in Feu-ard. et in Amel. Cod. reperimus priora.

^b Sancti deest in Ach.; habent tamen nostri et Cod. Ambrosiani, ex quibus hæc desumpta sunt.

^c Non deest etiam in Acherii Edit. Emendavit jam De la Barre illud verbum supplendo quod legitur in nostris.

^d Diei desideratur in nostris.

^e Promittebatur. Ita Acherius, et Codex Amel. Non male Feu-ard. edebat præfigurabatur.

^f Per uterum, solus Feu-ard.

^g Virgine non est in Ach., est vero in Feu-ard et Am., retinendumque putavimus.

^h Per quem, solus Feu-ard.

ⁱ Prædicatum, Feu-ard. et Amel. Cod.

^k Pro miseris habet Feu-ard. mysteris.

^a Pro sementivum habent nost. semen esse.

^b Alienam non habet Amel. nec Feu-ard., et certe desiderabatur.

^c Paulo aliter nostri: Ita ut Virginis clausus maneret uterus, sicut fuerunt januæ clausæ, cum per easdem ingressus est ad discipulos.

^d Tamen edidit Ach. pro quam, quod est in nostris.

^e Falsa permiscendo, ut corrumpunt castitatem integritatis Ecclesiæ, etc. Locum hunc ad nostrum Amel. Cod. et Feu-ard. Editionem representamus, in quibus habemus hæc verba, in Acher. desiderata, et ad sensum salis opportuna.

^f Per ora legebat in suis Acherius, cujus loco priora legendum jam suspicabatur De la Barre. Nos vero

perce, comsternatam, et obvolutam, ad cujus partum A in utraque tamen natura et nativitate quamvis primogenitus dicatur, jure unigenitus esse creditur, quoniam idem est hominis et Dei Filius; non alius, ^k et alius, sed unus, et in utraque unus.

Quibus profecto catholicæ veritatis regulis hinc inde patet sensus, quod nemo nisi hæreticus dicit Christum non nisi communi lege naturæ natum, neque aliter quam ut cæteri nascentes infantes. Quamvis enim præfatus doctor Hieronymus in eo opere quod contra Helvidium ex hoc egit, videatur ei cessisse, et eo in loco, ubi ait, de hospilio vulvæ novem mensium, et de ^l vilitate nascendi, quod ille hæreticus insultando proposuerat, quasi indignum esset divinæ majestati, ad tantam dignationem se humiliasse, ut inter viscera in utero versaretur Virginis, aut inter femora feminea nasceretur ^m tam sordidus; sic enim omnia in contrarium opponens quasi hæreticus, ut destrueret fidei catholicæ veritatem. Cui e contrario egregius ille veritatis assertor non cedendo, ut isti volunt, sed ⁿ dignitatem gloriosissimæ humilitatis Dei amplius commendando ait (*Contra Helvidium, c. 9*): Quod quanto viliora et inhonestiora pro nobis illa majestas divina suscepit aut sustinuit, tanto charius nos redemit, et propensius honorandus est. Tali namque sensu, etsi non eisdem verbis, in quantum recolo, eidem respondens hæretico, videtur beatæ Virginis non infamiam ullius colluvionis aut penam peccati intulisse, sed dignationem divinam et exinanitionem immensam in forma servi reverenter satis commendasse; non ut Virginem vexatam a Domino, et exonoratam ostenderet, sed ut clementiam pii Conditoris etiam hujusmodi hæreticis demonstraret. Idcirco non cessit istis cum Helvidio errantibus, sed corripuit, ut discerent non infamare Virginem, ^o et Deum non derogare in forma servi humilitatem. Non enim pudicitiam ejus in aliquo læsam docet, qui tantum in ejus laude triumphat; neque ad horam cessit ejus adversarius, qui pro ea tantum et tam diu dimicavit verbi gladio, cui Deus contra hostes ejus tantam resistendi contulit gratiam, et revincendi præbuit virtutem, ut nemo contra eum audeat insurgere.

Oro autem, sacratissimæ virgines Christi, vestris intervenientibus meritis, ut qui illi tantam præstitit dicendi peritiam, et debellandi adversarios fortitudinem, mihi quoque dare dignetur loquendi gratiam, et quæ digna sunt huic mysterio aperire in spiritu veritatis, quatenus hinc inde per vos, et propter vos, ^p matronæ Christi, dignus inveniar tantopere qui meis nullis suffragor meritis, ut apte defendere queam ^q et matris Domini mei pudicitiam, non sane credentibus pandere veritatem, ut respiscant, et cessent jam ultra loqui ^r falsitatem.

Dicunt autem quod non aliter natus dici queat Christus, nisi æqua sorte naturæ ut cæteri; quasi æqua conditione in Scripturis divinis semper nativitas esse dicatur, cum longe alia sit ista nativitas omnium, ^s qua sub sorte maledictionis nascuntur, et alia, si Eva non peccasset, quia ista sub maledicto est et ærumna, illa autem tota in flore benedictionis fructum afferret sine gemitu et dolore. Unde, quæso,

^a Noster cum Feu-ard. scribit *per quem tanta prædicantur, non credo quod ullæ ignominie, etc.*

^b Quod pastores inveniunt. Hæc verba desiderantur in Feu-ard. et Am. nostro Cod.

^c Hunc locum ita representat Feu-ard.: *Quamvis cum quidam posuerint potius unigenitum dici, qui primogenitum; cumque idioma, etc.* Amelianus vero consentit cum Acherio, quem sequimur.

^d Dei gratia. Ita Acher. cum Cod. nostr. Amel.; at Feu-ard. mendose edidit *dicitur gratia*.

^e Meritum deest in nostris.

^f Domino deest similiter in nostris.

^g Vel ex his verbis manifestum est hæc omnia ad libellum spectare lectoribus conscriptum, quale hoc est *de Partu Virginis*; nihilque minus esse quam

sermonis partem ad moniales habiti, prout inscribitur in Feu-ardentii Editione.

^h Et post quem nullus. Desiderantur hæc verba in nostris, et certe sine eis manca sententia est.

ⁱ Parentis, Acher.

^j Dicatur, Acher.

^k Et alius non legitur in nost.

^l Vilitate Ach. et Cod. Amel.; solus Feu-ard., *veritate*.

^m Cum sordibus, Amel. Cod.

ⁿ Dignationem, Feu-ard. et Amel.

^o Et Deum, Ach. Domini, nostr.

^p Et sane credentibus, etc., solus Feu-ard. Cod. noster Acher. consonat.

^q Contra veritatem nostri, ubi falsitatem Acher.

^r Qui, nostri.

saltem illam isti concedant nativitatem Christo de Maria virgine, qua nascerentur communi lege omnes, si non peccasset Eva, quæ nunc nativitas nota est soli Deo, et ignota forte hominibus, et non ascribant ei maledicta, gemitus et ærumnas pro gaudio matri attulisse, quæ tanto magis Virgo libera fuit a corruptione passionis, a dolore carnis, a sordibus ignominie, quanto gratia plena et incorrupta, a quanto Spiritu sancto Domino dedicata, et virtute divina adumbrata. Habet enim Spiritus sanctus in se recessus suos, quibus modis dicatur nativitas in Scripturis sacris, et quibus occultetur legibus semipiternis. Alia namque est nativitas carnis de carne, alia Dei de Deo, et alia quarumlibet rerum innumerabilium; et tamen eorum omnium non unus est modus nascendi, neque unus eorum ordo existendi, quamvis nativitas in singulis æque dicatur, quibus est jure attributum, ut nati de altero dicantur. Ac per hoc quolibet modo de Maria virgine Christus recte natus creditur, quia ex ea carnem assumpsit. Nativitas vero ipsa quomodo ad nos exierit, utrum ne ea conditione qua Eva peperisset, si non peccasset, an gloriosius, quia Deum et hominem genuit, et virgo permansit, quod illa non esset, neque reliquæ dum parerent, superflue quaeritur. In quo opere nemo sanctorum voluit dubitare, sed catholica fide hoc certum omnes prædicant, quia nec in delicto concepit, nec in delicto et dolore cum corruptione peperit, neque Christus ex ea usum peccatum traxit: quod si ex ea peccatum non traxit, nec admisit, quia nullis cruciatibus in nascendo matris vexavit pudorem, neque in aliquo ejus commaculavit virginitatem.

Non dicimus itaque, ut aiunt, quod monstruose sit natus, sed sicut præsignatum est olim in prophetis, et traditum est nobis a sanctis Patribus, quod ipsa sit porta quæ ostensa est Ezechieli, de qua dicit: *Vidi portam in domo Domini, et hæc erat clausa; et vir non transiit per eam, quia Dominus Deus exercituum ingressus est per eam* (Ezech. xliv, 2). De qua porta, beatus Ambrosius in eodem hymno de quo dixi, quem in honore sacratissime Virginis composuit: *Fit porta (inquit) Christi pervia, repleta gratia, transitque Rex, et permanet clausa ut fuit per sæcula. Ergo cum dicit fit pervia, semetipsum exponit, et ostendit transitum nativitatis ejus: cum dicit permanet clausa, ostendit adimpletum quod erat in prophetis. Clausa igitur non diceretur, si in aliquo læsa esset ejus integritas; sed quia in nullo est violatus pudor virgineus, neque fons in aliquo resignatus, procul dubio patet sensus, quia clauso utero ad nos venit, sicut januis clausis ingressus est ad discipulos. Siquidem aspectus discipulorum utramque tunc probavit, scilicet quod et fores clausæ essent, et quod Dominus per easdem introiens coram eis præsens astaret. Sic et fides nostra utrumque de Christo certissimum tenet: quod et pervia fuerit ejus integritas nascente Domino ex ea, et tamen uterus non fuerit reseratus. Alioquin quomodo clausum dici potest permansisse, quod violatum est?*

Ant quomodo sine dolore et sine gemitu puerpera peperit, si more cæterarum feminarum vexatis visceribus filium edidit? Et si ita patuit, ut aiunt, quomodo clausa permansit, ut fuit antequam pareret? Nec enim januæ illæ penetrabiliores erant clausæ quam uterus Virginis incorruptus. Idcirco non abs re creditur ad nos Dominum sic exisse, ut nativitas Christi de carne Virginis probaretur, et Virgo nullis cruciatibus vexaretur.

Forte dictari sunt isti, quod corpus jam incorruptibile et immortale exilius esset ad penetrandum quo vellet, quam esset prius antequam resurgeret. Nequaquam igitur hoc dicit quisque qui sane sapit, quia ex quo conceptus est homo, idem semper qui ante Deus fuit. Unde quando super undas æquoreas ambulavit ante passionem, non minus homo quam Deus fuit. Quod si ad naturam respicias rerum, aut corpus sine pondere vexit, aut undas sua potentia, quo sustinere possent pondus corporis, solidius confirmavit. Et ideo, ut beatus Gregorius ait in homiliis suis (Hom. 26): Redemptoris nostri opera, quæ ex semetipsis comprehendi nequaquam possunt, ex alia ejus operatione pensanda sunt, ut rebus mirabilibus fidem præbeant facta mirabiliora. Illud enim, inquit, corpus Domini intravit ad discipulos januis clausis, quod videlicet ad humanos oculos per nativitatem suam clauso exiti utero Virginis. Deinde addit; Quid ergo mirum, si clausis januis post resurrectionem suam in æternum jam victurus intravit, qui moriturus veniens non aperto utero Virginis exivit? Ecce tantus talisque doctor et summus pontifex de hoc quid senserit, qui omnes ante se legerat, tam Latinos quam et Græcos, eximios tractatores. Ecce ex hoc uno, quod nulli dubium esse credidit, approbat quod forte dubium esse poterat. Nemo igitur qui sane sapit de re multum dubia incertum aliquid affirmare contendit. Unde quia de illo corpore, quod videri poterat, fides intuentium dubitabat, dum fores cernebant clausas, magister veritatis ab eis omnem aufert dubietatem, cum eis manus et latus palpate et videre jubet. Ita et hic auctor egregius de hoc quod omnibus in commune certum esse credidit, rem valde difficilem astruxit et firmavit, quod corpus Domini cum post resurrectionem januis clausis introierit, fueritque incorruptibile pari modo et palpabile. Tamen quolibet pacto ingressus ex Evangelio ad discipulos januis clausis probatur, sicut et clauso utero Virginis natus. Quod si natus sic per vulvam jure dici non potest, ut isti volunt, omnino nec ingressus per januas; et tamen ingressus ad eos convinctur, quando in medio eorum stetit legitur; sicut et de sepulcro egressus signato monumento monstratur, quando angelus revolvit lapidem, et vacuum ostendit monumentum. Unde liquido constat quod sicut saxum illud ostium ei pervium et penetrabile fuit, nec potuit cohibere vivum, quem prius claudebat sub sigillo mortuum; ita et claustrum matricis atque genitale Virginis cum esset clausum et signatum sigillo pud-

* Quanto, Amel. et Ach. Feu-ard., quasi.

† Domino deest in Acher.

‡ Pro nati habent Amel. et Feu-ard. nasci, non male.

§ Nec in delicto concepit. Hæc verba desiderantur in nostr. Amel. et Feu-ard.

¶ Admisit. Male Feu-ard. amisit; noster Cod. Ach. consentit.

⌚ Corruptus hic locus in Feu-ard., et Amel. Cod.; Sed in nullo est violatus pudor Virginis, nec fons in aliquo reseratus. Procul dubio, etc.

⌛ Non multo aliter Feu-ard.: Nequaquam igitur dicitur quicquam sine sapie.

⌜ La Barre emendavit sustinere, quoniam in Acherio legebatur corrupte sustinere solum. Nos qui in nostr. Amelian. et Feu-ardent. reperimus

sustinere possent, quod emendavimus non habuimus.

⌝ Moriturus habent Acher. et Codex Am. Solus Feu-ard. edebat mortuus, pessime.

⌞ Certatores, Feu-ard. et Amel.

⌟ Aliter in Feu-ard. et in nostro Amel.: Nemo igitur qui sane sapit de hac re multum dubitet, incertum aliquid affirmare contendat.

⌠ Primo scribit Feu-ard. solus.

⌡ Aliter in Feu-ard. quam in Amel. et Acherio: Quia si natus sit per vulvam, vere dici non potest, etc.

⌢ Signato monumento est, in nostr. Am. et Feu-ard. Acherius ediderat signatus, quod emendavit de la Barre.

⌣ Et pro ei habent nostri.

ris, cum impleti essent dies pariendi, non potuit ob- stare partui integritas corporis; nec tamen ^a eguit resecrari, quia ^b non oportuit ut esset tormentum ei qui erat honor matris et gaudium, quia Deo totum erat pervium in ea quicquid erat clausum; honor vero, quia totum erat desiccum, ^c quod natum....

Fateor plane quod non tanta materies disputandi valeat inveniri, cur signato sepulcro exierit, vel cur clausis januis introierit ad discipulos, quanta quod de Maria virgine clauso exierit utero. In illis siquidem declaratur divina majestas, in hac autem monstratur divina dignatio; et secundum ^d humanitatem debitus honor matris, et reverentia pudoris. Hinc quoque beatus Ambrosius hymnicis laudibus testatur (*In hymno in Natali Domini*) quod claustrum pudoris permanserit, et vex illa virtutum in ea fulserint, in qua tota majestas deitatis versatur, quousque plenitudo temporis adventi pariendi. Ergo in qua claustrum pudoris integrum permansit, nulla disruptio intervenit, nulla vexatio carnis, nulla foeditas diræ conditionis; et in qua vexilla virtutum micarunt, nullum peccatum primæ originis, ut cruciaretur, viguit. Fulserunt autem vexilla virtutum in illo sacro puerperio, quando virgo concepit sine semine, virgo peperit sine dolore et gemitu, et permansit ^e virgo secunda prole. Hoc quippe est claustrum permanere pudoris, in nullo violatum esse genitale secretum, quod ei fuit apertum non in conceptu, non in partu, non in ulla confusione parturitionis. Nam et Ecclesia Christi omnis, tam Romana quam et Græca, sic sua et divina fidenter canit auctoritate, quod peperit virgo sine dolore, quod permansit inviolata, quoniam eam in omnibus illæsam servavit Spiritus sanctus, ut virgo haberet filium, et servaretur ei honor tanto munere dignus, quanta sanctificatione uterus Deo fuerat dedicatus.

Explicit toms de Partu virginis Mariæ primus, una cum sacris virginibus dedicatus.

INCIPIIT TOMUS SECUNDUS DE PARTU VIRGINIS.

Inter sanctarum Scripturarum eloquia cavenda est semper vana et superstitiosa intelligentia; quia, sicut in Proverbiis legitur, *Perversi difficile corriguntur, stultorumque infinitus est numerus* (Eccl. 1, 15). Et ideo quorundam fratrum temeritas, quia semel ^f cepit sacramenta divini muneris procaci disputatione commaculare, et mysterium sacri partus superflua inquisitione discutere, malunt cum hæreticis errare, quam cum Catholicis quæ male sentiunt corrigere. Unde sibi quia ^g rimas vanæ disputationis inveniunt, sentinam pravæ colluvionis ad submersionem animarum fetidam nimis in Ecclesiis introducunt, dum dicunt mendose Mariam virginem naturali lege Dominum peperisse, sicut reliquæ paritæ feminæ, et non affunde in partu incorruptam fuisse solummodo, nisi quia ex viri coltu non conceperit. De cujus incorruptione jam me supra satis in priori tomo dixisse credo; sed quia isti nostris non acquiescunt dictis,

^a Cogit, Amel.

^b Non potuit habent nostri.

^c Quod natum. Legebatur in Acherio quo natum, et restituit De la Barre ut est in nostris.

^d Humilitatem, Acher.

^e Virgo desideratur in solo Feu-ard.

^f Pro cepit, quod est in Ach. et Amel., nostr. edul. at Feu-ard. crescit.

^g Rimæ, ambo idem; Feu-ard., animas.

^h Dum suas diffundunt nannias, Acher.; nostri vero ut edimus.

ⁱ Et virgo est. Ita Amel. God. cum Acher. Est non legitur in Feu-ard.

^j Hic pro hi habet Acher., sed nos lectionem Amel. et Feu-ard. retinere maluimus.

^k Affectionem edebat Feu-ard.

^l Lubenter deletemus et hoc loco male insertum;

A perviaci insultatione definiunt virginitatem non aliunde quam ex coitu viri corrupti posse, neque corruptam vocare debere Mariam, licet juxta legem pepererit omnium feminarum, eo quod, inquit, nisi viscera vel genitale secretum more cæterarum feminarum patuit, ut nasceretur Christus, virginitas tamen corrupti non potuit; propterea Dei genitrix sola virgo post partum et incorrupta fuit. Talibus igitur et hujuscemodi vaniloquiis ^b dum sua diffundunt venena, sanctorum Patrum prætermittunt auctoritatem, et commaculant catholicam fidem. Unde, quæso, quia nostra dedignantur audire, audiant beatum Augustinum, cui contradicere fas non est, de hac re in libro Enchiridii (*Cap. 34*) inter cætera disputantem. Ait enim: Nihil humanæ naturæ in illa susceptione fas est dicere defuisse. Non qualis de utroque sexu nascitur per concupiscentiam carnis cum obligatione delicti, cujus reatus regeneratione diluitur; sed qualem de Virgine nasci oportebat, quem fides matris, non libido, conceperat; quoniam si vel per nascentem corrumpere ejus integritas, non jam ille de virgine nasceretur; eumque falso (quod absit) natum de virgine Maria tota consistet Ecclesia, quæ imitans ejus matrem quotidie parit membra ejus, ⁱ et virgo est. De quo sane opere ad Volusianum satis eleganter scribit, ad quem etiam librum nos legendum pro hoc remittit. Sed isti quia nec illum librum, nec hunc locum legere volunt, errant sua temeritate decepti. Alioquin, ut hic egregius doctor fatetur (*Ibid.*), si vel per nascentem corrumpere integritas virginis, non fas esset eam dicere virginem, corrupta a nascente virginitate. Et si corrupta esset vel per nascentem, quomodo integra esset et illæsa virgo? Audiant itaque ⁱ hi vaniloqui tantum doctorem, et respiciant, ne forte introducant per suam falsam ^m assertionem Christum in delictis conceptum, et iniquitatibus natum. Quia ⁿ et si de virgine non est natus, falsum est quod Ecclesia consistet, ut hic ait; falsum et quod omnis Scriptura

C Novi ac Veteris Testamenti de illa testatur. Sed quia omnino virgo permansit, nullis ^o pressa est doloribus, in nullo corrupta fuit. Et ideo ^p non secundarum spurcitas traxit, non sanguinis fluxum emisit, non corruptiones viscerum ^o intra extraque pertulit. Quod si talibus et hujuscemodi pateret puerpera tormentis, procul dubio virgo non esset, quia virginis integritas violata esset. Hinc Sedulius rhetor Romanæ Ecclesiæ in Paschali suo opere ait: Infans namque parvus ac maximus, membris scilicet ^p exiguis, sed deitate præcelsus; per hospitalis templi sinceram deliens castitatem, non læsit corpus abscedens, quod non læserat cum venisset. Quod si ita est, imo quia est, non ita natus est, ut cæteri pascuntur corrupto corpore, sed illæsis visceribus Deus et homo natus est. Unde adhuc idem: Vere divinæ generationis hoc secretum testis virginis partus ostendit, qui materni pudoris custos ingressus ^q clausis visceribus conceptus est et creatus. ^r Nihil ergo apertius dicere queunt, nihil manifestius ⁱ sancti doctores de

sed abstinimus, quia in omnibus Cod. reperitur.

^m Pressa. Emendavit ita Acherius doctus conjectaris, pro *passa*, quod erat in suis Codicibus. Quam no-lectionem reperimus in nostro Amel. Feu-ardentius edebat *afficta*.

ⁿ Amel. God., *nullus sortium spurcitas traxit*.

^o Intra extraque. Lectio emendatur, quam solus habet Amel. Codex. Acherius enim et Feu-ard. ostidere *infra extraque*. Quod autem sequitur ad nostros similiter edimus, in quibus melior est lectio quam in Acherio: *Quod si talibus et hujuscemodi pateretur puerpera tormenta*.

^p Exiguus corpore habent Amel. et Feu-ard., sed corpore certe redundabat, et non habet Acher.

^q Clausis solus habet Acher.

^r Retinimus hoc loco lectionem nostri Amel. et Feu-ard., eamque prætulimus Acheriæ, quæ talis

partu Virginis, quam quod integra virgo clausaque permanserit, ut fuit antequam pareret; quod omnino non esset, si in partu more cæterarum feminarum corruptioni subjaceret. Nulla igitur virgo hujusmodi subjacet passionibus, et ideo vere virgo, quia integra et incorrupta est, jure dicitur. Sic et beata Dei genitrix, ut vere virgo dicatur dum parit, ex toto recte clausa more virginum et incorrupta creditur. Quod si non ita maneret incontaminata ut reliquæ virgines, vere virgo non esset. Quod ut ostenderet David propheta vaticinans de ea, satis congruo exemplo ita ait: *Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram* (Psal. LXXI, 6). Quem verum Cassiodorus senator in expositione Psalmorum pertractans, vellus sacratissimam virginem Mariam intelligit detonsam ex ovibus Israel, pluviam vero divinitati Verbi comparat; quia sicut pluvia in vellus cum summo silentio venit, ita perfudit ac replevit virginum corpus, et possedit virginem mentem. Miro itaque modo, miroque comparationis exemplo firmavit vaticinando descensionis ejus in uterum virginis adventum; quia sicut pluvia integrum et inviolatum perfudit vellus, ita et divinitas Verbi incontaminatam et illæsam servavit virginem. Integram quidem eam invenit et incorruptam, quando descendit sicut pluvia in vellus, et ingressus est virginæ viscera; descendit autem et sicut stillicidia stillantia super terram. Unde idem propheta in dualibus istis prophetiæ sententiis perfectam Christi incarnationem explanat. Per stillicidia namque terram germinare cernimus, ex qua ad infusionem et humorem pluvie omne virgulum agri germinat, et omnis terræ viror nascitur. Sic et divinitas Verbi descendens in Mariam sicut stillicidia super terram, germinare eam fecit germen vitæ, et non aliunde quam ex seipsa, id est, de carne Virginis per infusionem divinæ majestatis. Et ideo æque quod natum est ex ea, divinum et humanum fuit, ita ut ex Maria neque divinitas Verbi nata credatur sine homine, neque homo sine Verbo, quia Verbum caro factum est, ac per hoc Deus et homo unus est Christus. Porro per pluviam quæ descendit in vellus, non germinandi naturam expressit ex vellere, sed modum nascendi ex Virgine. Nam pluvia sereno tempore, quando perfudit vellus, æque ad ingressum servat integritatem ejus, æque ad egressum quando refunditur, quia in nullo a pluvia velleris integritas violatur. Sic quippe de Maria virgine præfatus ille celestis orator sentit, sicque confitetur, quod nec ad ingressum Filii Dei sit corrupta, nec ad egressum violata, sed in omnibus plena gratia, integra et illæsa servata; nec cum ingreditur, uterus aut viscera corumpuntur, nec cum evacuat, reserantur. Manet quidem genitale secretum, sed clausum et immaculatum: evacuat uterus, ut vellus a pluvia, sed non quassantur viscera. Duabus itaque istis sententiis, ut præfatus doctor insinuat, Spiritus sanctus voluit declarare, quod denuin Isaias de Christo testatur

dicens: *Quomodo descendit imber et nix de cælo, et illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, et infundit eam, et germinare eam facit . . . sic erit et verbum meum, quod egredietur de ore meo. Non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumque volui, et prosperabitur in iis ad quæ misi illud* (Isai. LV, 10). Ecce quid per pluviam David voluit significare, et quid per stillicidia: profecto Spiritus sancti infusionem, et Verbi divinitatem, ut germinaret in utero Virginis, Verbumque caro fieret; non ut corrumperet virginem terram, sicut isti volunt, sed ut germen ex ea in fructum erumperet, terræque integritas illæsa maneret. Quod si pluvie tanta vis est et natura, ut inebriat terram, et infundat eam, germinareque faciat, multo magis Verbum Dei, cui est virtus et potestas, credendum quod repleverit virginæ viscera, et perfuderit, germinareque fecerit; nec tamen corrupti eam suo ingressu, sicut nec violavit in egressu. Et hoc est quod David exorans Deo Patri ait: *Confiteantur tibi (inquit) populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes* (Psal. LXXVI, 4). Et ne quæres quare ita confiteantur, continuo addidit: *Terra dedit fructum suum; fructum utique vitæ, et fructum incorruptionis; fructum itaque de ligno vitæ, quod plantatum legitur secus decursus aquarum, et non fructum de ligno inobedientiæ. Fructus namque inobedientiæ est mors, et luctus, tristitia, gemitus, et dolor. Quia de fructu ligni vitæ magis gaudium et vita metitur quam anxietas et moestitia, magis integritas quam corruptio et disruptio viscerum. Quibus profecto exemplis prophetæ sermo ubique magis juxta allegoriarum figuras fructum declarat prolis et incorruptionem matris, quam primæ damnationis illatas justo Dei judicio retributiones. Et ideo religiosus pertractandum est de partu Virginis, quam perscrutandum scrupulosius, quod non licet, latebras ventris. Unde nuper reperi in quodam authentico libro, ut fertur a multis, beati Augustini de secreto Dominicæ incarnationis sacramento, in quo inter cætera legitur ad locum quasi suo colloquens familiarissimo; *Lege, inquit, cum timore, caute, et veni ad me, et dicam tibi quemadmodum Virgo concepit, quia melius est ut in sermone sit verecundia, quam in fide periculum. Quibus profecto verbis insinuat quam periculosa sit temeritas, et quam caute ac secreta cum religiosus valde de talibus disputandum. Unde in eodem prosequitur opere fundendo preces ad Dominum magis quam verba: Da mihi, inquit, veniam, Christe, et parce ori meo, quia incarnationis tuæ mysterium temerarius narrator attingo. Et licet tu clausum dimiseris uterum, nobis tamen permisisti aperire incredulis Evangelium. Ecce inter cætera sacramenta totum Deo tribuitur; unde charitatis obsequio suppliciter imploro, quia longe ab ejus laudibus impares sumus.**

Explicit tractatus de Partu Virginis.

est: *Nihil ergo apertius dici queunt, nihil manifestius hic sancti doctores de partu Virginis, quod integra virgo, etc.*

^a *Esse, Amelianus et Feu-ard.*

^b *Sicut stillicidia super terram, Feu-ard. solus.*

^c *Pluviam, Acher. et Amel., pro quo Feu-ard. corrupte primum edidit. Deinde ipse et Amelianus Codex habent divinitati, quod sumus amplexati, rejicientes trinitatem, quod edebat Acher.*

^d *Firmavit est in Acherio: noster Am. et Feu-ard., ormarit.*

^e *Feu-ard.: Per stillantia namque terram germinare dicimus.*

^d *Pro humorem, quod habent Ach. et Amel. Cod., edebat Feu-ard. honorem.*

^e *Solus Feu-ard., facit.*

^b *Lectionem Feu-ard. et Cod. Amelianj retinemus pro qua edidit Acher. idem.*

^c *Hæc verba usque ad illa nec cum ingreditur, unus habet Acherius.*

^d *Cassantur, Feu-ard. et Amel.*

^e *Verbum meum. Deest meum in Acher.*

^f *Hic desinit Acherius; prosequuntur autem Feu-ardentius et Codex Amelianus, ut jam supra diximus in monito ad lectorem, qui quidem per se judicare poterit, utrum ea quæ adjicimus desideretur necno ad debitam hujus opusculi conclusionem.*

FRAGMENTUM TRACTATUS DE PARTU VIRGINIS

EODEM AUCTORE.

MONITUM LECTORI.

Ex quo Acherii Editionem in superiori tractatu sequi decrevimus, constitueramus hocce illi fragmentum subijcere, cum ut ne omnino periret, tum quia in Feu-ardentii Editione et Cod. Ameliano reperiebatur, apud quos maximam partem conficiebat libelli de Partu Virginis, a quo quidem argumento non erat alienum. Nunc autem postquam illud attentius perlegimus, non tam similis, quam ejusdem omnino cum superiori libello argumenti nobis visum est; tantaque hujus cum altero affinitatis notas deprehendimus, ut si ejus auctorem a nobis quaeras, non dubitemus ipsum Paschasium Rathbertum (qui et superioris) asserere. Id ipsum jam antea ex styli similitudine subolueramus, nunc vero omnino exploratum habemus. Primo enim ad sanctimonialia sicut in superiori scribit, quas frequenter in fine alloquitur: « Unde quia tali ac tanto sponso, dilectissimæ, dicatæ estis, etc. » Adversarios quos oppugnat fratres sicut et supra appellat: « Idcirco quatenus cessent fratres nostri, etc. » Idem omnino argumentum persequitur; unde concludit: « Quapropter cessent vaniloqui dicere quod communi lege sit natus de Virgine, etc. » Deinde, quod eundem auctorem apertissime demonstrat, aliquas sententias ex superiori libello tanquam proprias non semel laudat. Ait enim: « Quia si maledictio illa adhuc in Maria viguit, adhuc et ipse Christus, ut sæpe dictum est sub maledicto fuit. » Deinde alibi circa finem: « Nullas ascribant sacratissimæ matri contumelias intulisse, non gemitus, non dolores, non ærumnas . . . . quia hæc omnia, sicut sæpe dictum est, in prima origine illatæ sunt vindictæ et retributiones justissimæ primæ prævaricationis. » Dixerat vero hæc omnia fere totidem verbis in priori tractatu. Ergo de hujus fragmenti auctore nulla amplius quaestio; quin credimus etiam partem esse ipsius libelli de Partu Virginis, quæ vel ad secundum tomura pertineret, vel tertium et ultimum conficeret; namque sermonem ad moniales esse nemo dixerit, qui animadvertent hic etiam auctorem sicut in prima parte lectorem alloqui: « Si ad simplicitatem, ait, dictorum . . . attendas, lector, etc. » De cætero Feu-ardentium cum Codice nostro contulimus, ex cujus lectione certe correctiori multa emendavimus.

. . . . . secundum narrationem suam, quam luculenter definiens et brevier ante ait: « Tu, inquit, clausum reliquisti uterum. Deinde addidit obscuriora mysterii, et ait: Dicam tamen quod ^b in cubili naturæ conficitur. In vulva igitur Virginis sanguis genitalis et semen ejus humor fuit. Hujus sanguinis humorisque substantiam celatam carnem intus fecit: accessit quoque Spiritus sanctus, et hæc quæ fuerant ^c ibi glutino commassata, animando formavit, formata quoque distinxit in formam hominis animatam, in qua Deus inclusus liniamenti suis tenebatur. Ecce dixi tibi, inquit, quemadmodum peperit; ita peperit quemadmodum ante concepit. In quibus nimirum dictis, si ad simplicitatem dictorum, et ad familiaritatem personarum attendas, lector, hæc beati Augustini verba sunt. Si autem ad calumniantium astutias, nec Deus Verbum ullis inclusus est liniamenti corporeis, qui est immensus, quamvis totus in utero sit clausus factus homo, quia totus Deus totum suscepit hominem, in unitate personæ, ut Verbum caro esset; nec se admiscuit, ut confunderetur substantia Verbi in carnem, ac si duo liquores adinvicem, sed ut iniret sibi suscipiendo hominem sine divisione et sine ulla commistione in Deum. Ac per hoc ineffabiliter, licet factus sit iste quod potuit, operatus est Spiritus sanctus, a quo conceptus est Christus: sicut est mater de qua conceptus est, ne duo dicantur patres. Cæterum de liquore seminis et de coagulo humoris, quod fuit in virtute et potentia Verbi, quo lammodo, prout loqui fas est, eleganter est locutus, quoniam ipse est mons Dei ille in Psalmis, mons pinguis et coagulatus in utero Virginis: et non illi qui falso suspicati sunt montes ^d incaseati, sed solus ex Virgine Christus mons est, in quo beneplacitum est Deo Patri habitare in finem (Psal. Lxxvii, 17). Et ideo per Spiritum sanctum jure dicitur coagulatus, quia sicut lac ^e emulsus est, et concretus de humore vel sanguine, quod est, ut physici volunt, semen mulieris. Coagulatus est autem ac si ex lacte seminis, ut unus sit Chri-

stus, ex quo conceptus est Deus et homo potentia suæ deitatis, et virtute quam ipse novit, quia sicut beatus Augustinus ait, conceptus in carne non est carnaliter factus, ejus ortus ex carne ubertatem attulit, integritatem parientis non abstulit. Quapropter, charissimæ, talia et hujusmodi, ut hic præmonuit vir egregius, caute consideranda sunt, et prudenter intelligenda sunt. Deinde absque ambiguo corde credendum est, et ore confitendum, ut ait, quod Virgo Dei genitrix ita peperit quemadmodum concepit; id est, quia Virgo immaculata clausis concepit visceribus, sicut sacra conditur Ecclesia, simili modo clausis et incorruptis peperit sine dolore, sine gemitu et sine tristitia et ærumna; sic quippe ut concepit peperit. Nec enim aliter decebat, quia non esset virgo incorrupta, neque flore virginitalis, ut sunt reliquæ virgines, si esset vexata vel in partu. Unde beatissimus Leo in sermonibus de Christi Nativitate ita loquitur: Quod nova natiuitate generatus sit, conceptus a virgine, natus ex virgine, sine paternæ carnis concupiscentia, sine maternæ integritatis injuria; quia futurum, inquit, hominum Salvatorem talis decebat ortus, qui et in se haberet humanæ substantiæ naturam, et humanæ carnis inquinamenta nesciret. Ac deinde ait: Oportuit ut novo nasceretur ordine, qui novam impollutæ sinceritatis gratiam humanis corporibus inferebat. Oportuit ut primam genitricis integritatem nascens incorruptio custodiret, et complacitum claustrum pudoris, sanctitatis hospitium, virtus divini Spiritus infusa servaret; quæ statu erant dejecta erigeret, contracta solidaret, et superandis carnis illecebris multiplicatam pudicitiam donaret virtutem; ut virginitas, quæ in aliis non poterat salva esse generando, fieret in aliis ^e imitabilis confitendo et renascendo. Nam, ut ipse testatur, hæc nativitas, licet sit in eo natura consimilis, origo est dissimilis, quæ humano usu et consuetudine, ut credimus, caret, quia divina potestate subnixæ est, ut virgo concepit, virgo peperit, virgo permansit.

^a Tunc, Feu-ardent.

^b In cubiculum, Feu-ard.

^c Verbi, Feu-ard.

^d Incaseatos, Feu-ard.

^e Evulsus, Feu-ard.

^f Quæ lavaa statueret, contracta, etc.. Am. Codex.

^g Imitabilis, est in Am. Feu. ed., mutabilis.

Non hic, inquit, cogitatur parientis conditio, sed nascentis arbitrium, qui sic homo natus est, ut volebat et poterat. Ubi si veritatem quaeris naturae, humanam cognosce materiam; si rationem scrutaris originis, virtutem confitere divinam. Item ipse in alio sermone, de ipsa eademque Christi natiuitate: Natiuitas, inquit, Domini nostri Jesu Christi omnem intelligentiam superavit, et cuncta exempla transcendit. Nec potest esse a ulli comparabilis, quae est inter omnes singularis, quae denuntiat ab archangelo ^b esse sine damno pudoris. Beata fecunditas sacram virginitatem nec conceptu ^c violavit nec partu. Superueniente quippe in ea Spiritu sancto, et Altissimi obumbrante virtute, incommutabilem Dei Verbum de incontaminato corpore habitum sibi humanae carnis assumpsit, quae etiam nullum contagium de concupiscentia traheret, et nihil eorum quae ad animae corporisque naturam pertinent, non haberet. Quapropter rece lant procul haereticorum monstra opinionum, recedant infra suas tenebras insanarum sacrilegia falsitatum. Nos autem venerantes adoremus partum Virginis cum magis, et videamus atque intelligamus quod in principio erat Verbum apud Patrem, quod cum pastoribus Dominus ostendit nobis, in nullo dividendes visibilem ab invisibili, corporeum ab incorporeo, passibilem ab impassibili, formam Dei a forma servi, quia etsi unum manet ab aeternitate, aliud coepit a tempore; utraque tamen substantia sic in unam coeuenit personam, ut nisi fides credat, sermo explicare non possit. Hinc itaque Prudentius poeta suo praeludens carmine idipsum confirmat dicens:

Intactam thalami virtus diuina puellam
Sincero affectu per viscera casta maritat.
Incompta ortus natiuitas iubet ut Deus esse
Credatur Christus: sic conditus inuoluita virgo
Nubis Spiritui, vitium nec sensit amoris.
Pubertas signata manet gravis, intus et extra
Incolomis, florens de fertilitate pudica.
Virginitas et prompta fides Christum libit aivo
Corutis, et intactis eodit paritura latebris.

Ergo, inquam, pubertas signata manet gravis; virginitas non violatur, quia integritas hospitii non corrumpitur. Hinc est omnino quod sequitur: ipsa pubertas signata manet, intus et extra incolomis, florens de fertilitate pudica virginitas. Quod si intus et extra florens, incolomis manet, constat in nullo eam fuisse contaminatam, non in gemitu, non in dolore, non in ulla carnis aut sanguinis corruptione; si totam intus et extra floridam fuisse sine ulla molestiarum vexatione, dum concepit, dum gestavit, dum peperit, quia in iis omnibus florens, plena gratia, illaesa, et secunda, intactis latebris paritura permansit. Quia ubi corrumpitur genitale secretum, nulla integritas, nulla virginitas manet matris, non naturae, non sexus; ubi pudor carnis violatur, non ullius flos integritatis. Porro partus iste genitricis Dei non fuit confusio matris de cuius ortu multitudo angelorum *Gloria in excelsis Deo* canit (*Luc. 11, 14*), sed honor et gaudium. Idcirco, sicut Petrus Ravennas in sermone suo monet, non te conceptus turbet, non te partus confundat auditus, quando virginitas quidquid est humani pudoris excusat. Quae hic, inquit, verecundiae laesio, ubi iniiit diuinitas cum amica sibi semper integritate consortium? Ubi est interpretes angelus, fides probata, desponsatio castitas, dotatio virtus, iudex conscientia, causa Deus, conceptus integritas, virginitas partus, virgo mater? Ac deinde in eodem: Stulte, inquit, unde sordes in virgine matre, ubi non est con-

cupitus cum homine patre? Unde sordes in ea quae nec concipiendo libidinem, nec pariendo est passa dolorem? Unde sordes in domo, ad quam nullus hospes accessit, sed solus ad eam fabricator Dominus venit, vestem quam non habebat induit, ^d eamque sicut inuenit clausam reliquit? Et sicut ille natus est solus inter mortuos liber, sic istius, ex qua natus est, matris pudor solus integer est. Et ideo nemo vestrum iudicet humano modo, quod divino geritur sacramento. Nemo mysterium caeleste discutiat ratione terrena. Nemo ex usu ^e tractet novitatis arcanum. Nemo quod singulare est ullo metiatur exemplo. Haec ille. Nos autem dicimus, quia omnino non esset virgo Maria, saltem ut sunt reliquae virgines, si esset vexata vel in partu. Nec puto quod ulla feminarum debet, teste conscientia, incorrupta vocari velle, etiamsi fas esset ei concipere sine viro, cum esset in partu tot corruptionibus ^f pressa, quantis et quibus vexantur reliquae, cum pariunt, feminae. Alioquin quid prodesset, si esset virgo pudica in conceptu, quae esset tam misera sub maledicto in partu, multis afflicta doloribus, et corrupta impudice satis pro peccato suis cruciatibus? Non esset utique talis virgo, talis et tam beata in partu, qualis fuerat in conceptu, si esset corrupta diris doloribus, ut corrumpuntur reliquae feminarum. Et non dico in partu, verum etiam nec post partum permansisset virgo. Et ideo quia non fuit huiusmodi partus sacratissimae virginis Mariae, ut isti asserunt canit et orat beatissimus Ambrosius: Veni, ait, Redemptor gentium; ostende partum virginis: miretur omne saeculum: talis decet partum Deum. Non enim ait, ostende conceptum Virginis, sed partum, ut istos revincat erroneos, quod talis et intus est, qualis Deum decet, et in quo miretur omne saeculum. Plus enim in partu, ut ita dicam, aliquid declaratur, quam in conceptu. Quia in partu tota incorruptio ostenditur Virginis; in conceptu vero non aliud quam quia Virgo sine coitu gravidatur. Poterat namque, ut isti volunt, si lege humana nasceretur ex ea, deum vel in partu corrumpi, ita ut ipse conceptus homo ^g feminea intacta corrumpere viscerum. Sed quia in partu omnino fuit incorrupta, probatur ex hoc quia et in conceptu. Et ideo beatus Ambrosius non ignarus tanti mysterii exorat et exoptat, ut ostendatur partus virginis, quem isti ignorant, ut in utroque monstraret virgo; ^h quia si esset ut isti asserant, beata Maria virgo non esset, neque partus ejus talis esset ut deceret Deum, quia communis esset. Et si communis esset lege caeterarum mulierum, sub maledicto esset, sub quo pariunt omnes filiae Evae. Et ideo non esset in quo miraretur omne saeculum, sed in quo et cum quo lugeret, quod absit, omnis mundus. Nunc autem quia claustrum pudoris permanet, ut iste testatur, in partu corrupta non est. Et ideo ipse est qui repromissus est, de quo Isaias vates ait: *Ecce virgo concipiet, et pariet filium (Isai 7, 14)*. Virgo utique concipiet et pariet virgo, quia omnis diuinitas Verbi, etsi virginis uterum non abhorruit, virginitatem tamen ejus in nullo corrumpit, nec in partu, nec in conceptu. Quapropter si se tantum humiliavit, ut formam servi acciperet, noluit corrumpere matrem, qui venerat sanare corrupta, ut esset partus ejus mirabilis, in quo miretur omne saeculum: quod non ⁱ faceret, si esset communis. Hoc namque est illud insigne miraculum, de quo praefatus propheta canit: *Quia ipse Dominus dabit vobis signum (Ibid.)*. Ipse quidem per se et non per alium. Dederat namque multa signa per sanctos Patres, et patriarchas; sed hoc unum per seipsum dedit, quod valde mirabile

^a Ulla, Feu-ard.

^b Esse deest in Feu-ard.

^c Violatura, Feu-ard.

^d Eam quia, Feu-ard.

^e Tentet, Amel. Cod.

^f Pressa, ex Amel. namque in Feu-ard. legebatur *perpressa*, male.

^g Femina, Feu-ard

^h Hunc locum emendavimus ad Cod. Amel. Corruptus enim erat in Feu-ard. Edit., ubi sic legitur: *Quia si esset ut isti asserant, beata virgo Maria non esset, ut partus ejus esset talis ut deceret Deum, etc.*

ⁱ Faciet, Feu-ard.

est, ita ut miretur in eo omnis mundus, eo quod sit ineffabile. Et si signum est ut reprobissimum erat, sic incompletum est, ut natura nascentis comprobetur ex Virgine, et signum, quod ipse dedit, per se mirabile prædicetur ex divinitatis operatione. Hinc sane insanunt, qui hanc geminam operationem in Christo ubique non intelligunt, vel non credunt, in quo nec divinitas sine homine operata est, nec humanitas sine divinitate Verbi. Et ideo ubicunque excellit divina virtus in homine Christo, divini Verbi est sacramentum; ubi vero ^a humana operatur natura in eo, quia formam servi suscepit, divini Verbi exinanitio, ita ut in nullo divisus inveniat Christus, in nullo confundatur duarum naturarum gemina operatio. Et ideo Christus, juxta Isaie vaticinium, lotus est positus in signum populorum (*Isai. xi, 10*). Et non in qualicunque signo, sed, sicut Simeon ait, in signum cui contradicetur (*Luc. ii, 34*), quod adhuc hodie comprobamus fieri. Et si ei ubique hactenus contradicatur, etiam in partu nativitatis. Nec mirum si contradictores istos habeat, cui repugnant et contradicunt ^b omnes adversarii consortes Antichristi. Et ideo tales et hujuscemodi pestes nec immerito cum Antichristo execramus, quia quorum una est perfidia in calumniando, una erit poena damnationis in perseverando. Idcirco quatenus cessent fratres nostri a talibus, et canant nobiscum fideliter cum sancto Ambrosio: Veni, Redemptor gentium: ostende partum Virginis; miretur omne sæculum, talis decet partus Deum. Talis ^c utique qualem Christi consistit Ecclesia, et non qualem isti autumant et confingunt sibi mendose. Non in quo confundatur pudor virgineus, sed in quo miretur omne sæculum, et collaudetur Deus. Non qui materna corrumpat viscera, sed qui corrupta restauret, et innovet universa. Quoniam hoc est novum illud miraculum, juxta Jeremiam, quod Dominum facturum repromittit super terram (*Jerem. xxxi, 22*), non in quo vetustas peccati deserviat corrumpendo virginea membra, sed in quo renoventur omnia. Unde Augustinus in Epistola ad Ephesios: Quid enim in homine, qui a Salvatore nostro assumptus est, non novum fuit? conceptus, natus, partus, infantia, doctrina, vita, virtutes. Et ideo ex toto jure novum dicitur, sicut in conceptu, ita et in partu. Quoniam si esset in eo partu aliqua corruptio, esset peccati contaminatio, pro quo deserviret in Maria antiqua maledictio. Quia si maledictio illa adhuc in Maria viguit, adhuc et ipse Christus, ut sæpe dictum est, sub maledicto fuit. Sed quia solus inter omnes liber fuit a culpa, libere egit in nascendo ex Maria, libere et in omnibus pro quibus venit. Alioquin si ipse ex matre coinquinatus esset, aut materna viscera quasi pro peccato corrumpere, et sordibus ex vitio primæ damnationis coinquinaret, non esset Dei Filius, sed adoptivus, ut cæteri; quinimo nec adoptivus, et nullus esset per quem adoptaretur ipse, si non esset proprius. Nunc autem, sicut beatus Augustinus testatur in omnibus libris suis, ex quo cœpit esse, sine dubio in utero Virginis Filius Dei unicus esse cœpit. Sed esse cœpisse dicitur, non secundum id quod Deus est, sed per id quod homo fieri temporaliter est dignatus. Nam qui semper erat Deus, ipse cœpit esse homo: non aliter ipse quam Christus Deus est homo; unde ab omnibus, sicut et ab ipso, ubique unicus Dei Filius prædicatur. Hinc quoque in epistola sua ad Petrum: Quibus, inquit, verbis explicabitur carnis illius excellentia singularis, cujus divina est ex ipsa sui perceptione persona? Quia sic Verbum caro factum, ut in una

A persona esset cum carne sua Unigenitus ac sempiternus Deus ipsa suæ carnis conceptione conceptus. Ipse unigenitus dum conciperetur, ^d veritatem cœpit carnis ex Virgine. Et ista est, inquit, clausula, quod Deus factus est filius virginis Mariæ, et Maria virgo mater facta est Unigeniti Dei. De quo sane mysterio Cyrillus ad Nestorium ita unum Christum confitetur, scilicet Deum et hominem, non tanquam hominem adorantes cum Verbo, ne per hoc divisio quædam Spiritus introducatur; sed unum eundemque adorantes in unitate personæ, quia non alienum a Verbo corpus suum est, neque divisum; quia Verbum caro factum est, et homo in Deum ita cœnitus et assumptus, ut unus sit Deus, cum quo jam ipse etiam assidet Patri in Trinitate perfectus. Et ideo non Deus recens, neque homo purus; sed unus integer Christus cum Deo Patre, et cum Spiritu sancto colitur et adoratur. ^e Quod sane mysterium non maledictionis est fructus, non concipientis genitus, non dolor parturientis, non adoptio ventris. Et ideo non est ille adoptivus filius, sed adoptator, ut ita dicam, cæterorum; quia non in iniquitatibus conceptus eum Virgo mater, neque in delictis peperit, sicut reliquæ pariunt mulieres, ^f quæ conceptum de Spiritu sancto, et natum, unum in utraque natura Deum veraciter peperit; quæ ut in conceptu ita et in partu virgo permansit, quod nulli alteri unquam contingere potuit; quia quidquid corruptio humana in corruptis generat visceribus incorruptum esse non potest. Ideo corruptæ naturæ filii de concubitu iniquitatis concepti, et in delictis de matris utero cum doloribus projecti, non aliud esse queunt quam iræ filii. Hinc ergo est quod regenerantur ex aqua et Spiritu sancto, ut per hanc regenerationem solvantur ex Christi gratia a delictis primæ damnationis, et adoptentur in filios Dei. At vero Christus non adoptivus, sed proprius Dei Filius in plenitudine temporum venit, missus a Patre, natus ex muliere, factus sub lege (*Galat. iv, 4*), qui solus non eguit regenerationis sacramento, neque renasci, ^g quoniam conceptus et natus non aliud fuit quam proprius Dei Filius, qui nobis per adoptionis gratiam sua dignatus est benignitate per lavacrum regenerationis largire fraternitatis consortium. Unde Joannes: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri* (*Joan. i, 12*). Quam sane potestatem a Patre genitus ipse ex sua natura in se habuit, et non aliunde, ut proprius esset Dei Filius, et dare qui us vellet gratis adoptionis gratiam. Et quia ita est, absit ut Christus ita natus credatur ut cæteri, sicut nec conceptus, quia Filius Dei est unicus de Patris naturæ genitus. Quapropter audiant tam stulti disputatores, et non ascribant vile aliquid, aut foedum in Maria, vel triste, sed gaudium; non dolores, sed salutis gratiam in ortu Salvatoris. Audiant jam impletum in partu Virginis quod Habacuc propheta valde ^h perspicuus olim cum pavore et extasi a longe cernebat tremebundus: *Domine, audivi auditum tuum et timui, consideravi opera tua et exparui* (*Habac. iii, 2, sec. LXX*). Ac deinde: *In medio duorum animalium cognosceris*. Cognosceris autem quia dicit, insinuat quod priusquam nasceretur de Maria, non satis notus erat. Unde vellem isti tam religiose intenderent et considerarent partum Virginis, quem propheta talis et tantus a longe futurum prænoscit, qui præ admiratione pavens ac tremens dicit: *Domine, audivi auditum tuum, et timui*. Et ut ad te loquar, quid audisti, sanctissime Vates? Quæso, indica nobis, quid audieris, quod cum tanto stupore miraris, vel quid ex eo

^a Opera humana habet Feu-ard., et paulo infra, ubi ex Amel. edimus *exinanitio*, ille habet *est ex animo*.

^b Omnes desiderat in Feu-ard.

^c Pro atque scribit Feu-ard. *ubique*; non male, si post qualem inveniretur.

^d Nativitatem, Feu-ard.

^e Quia, Feu-ard.

^f Quem, Feu-ard.

^g Feu-ard. edidit: *Quoniam proprius Dei Filius, qui nobis, etc.*, quæ vero nos ex Amel. supplevimus non habet.

^h Pro perspicuus quod Amel. habet, Feu-ard. edid. *propitius*.

auditu, quod tantum contremiscis? Non enim loqueris ex usu ineffabilia, quæ cernis. Quia dicis auditum tuum audivi, non puto quod consueve loqueris; vocem enim nos audivimus alicujus, et non auditum, quia auditus alterius non est, nisi ejus cujus et in quo est. Et ideo forte auditus tuus potius res est quam sonus, imo vox quam conversus Joannes vidit (*Apoc.* i, 12). Hanc tu forte vocem considerans cernis Verbum consubstantiale, pro quo sic pavescis; ac per hoc unum est quod audis, et quod conspicis. Pro qua profecio voce et auditu valde perterritus sic exclamas. Sed ne forte nos extraneos relinqueres ab hujusmodi intellectu, continuo addis dicens: In medio duorum animalium innotesceris, dum appropinquerint anni cognosceris, dum advenerit tempus ostenderis. Ecce quam patenter insinuas quid audieris. Audisti itaque Verbum Patris, et conspexisti non auditu auris, sed auditu mentis. Et hoc est opus mirabile, quod consideras. Considerabat enim mysterium incarnationis ejus, et partum sacræ Virginis. Ideo ait: In medio duorum animalium præsepe recognosce; et cum appropinquerint anni, et advenerit tempus, plenitudinem intellige pariendi, quando Deus Pater, juxta Apostolum (*Galat.* iv, 4), misit Filium suum a factum ex muliere, factum sub lege; quia tunc innotuit creditibus quod absconditum erat sæculis et generationibus, et cognitum est quod nondum fuerat revelatum, et ostensum quod semper erat occultum. Unde Isaias: *Tu es, inquit, Deus absconditus, et nos nesciebamus te (Isai. xlv, 15)*. Erat quidem Deus, sed absconditus. Sciebant autem plures quod esset Deus unus, sed nesciebant quod esset Filius. Idcirco recte nec Pater cognoscebat; sed cum venit plenitudo temporis, innotuit seipsum et declaravit Patrem. Agnito itaque Filio, agnitus est et Pater. Ostensus tamen primum in præsepio est per stellam in medio duorum animalium, quando et annuntiatum est per angelum, quod ipse sit Filius Altissimi. Hæc est namque visio illa mirabilis, et auditus valde ineffabilis. Hæc est ipsa eademque contemplatio, quam vidit Isaias, quando ait: *Puer natus est nobis, et Filius datus est nobis (Isai. ix, 6)*. Nobis quidem natus, et non sibi, sicut et datus, qui semper erat cum Patre natus. Et qui erat Patri coæternus unigenitus in natura deitatis, ipse unus idemque ex tempore natus per Virginem, et datus est nobis. Nobis quidem natus, et non sibi, quia coæternus Patri erat Filius. Quapropter cessent vaniloqui dicere, quod communi lege sit natus de Virgine, super e quem omnes mirantur prophætæ, cujus nativitate in sæculo cum audiunt, timent et gaudent, pavent et adorant, silent et narrant, laudant quod explere nequeant. Unde laudemus et nos, charissimæ, et credamus quidquid est ad liquidum in hoc partu, quod penetrare sensibus et intelligere non valemus. Occurrite, sponsæ Christi, ad partum Virginis et ad præsepium. Videte, quæso, miraculum; videte de Verbo hoc cum pastoribus; adorate cum magis, quia Verbum quod erat in principio apud Patrem, jacet in præsepio caro factum: et quod in præsepio tunc jacuit, nunc in dextera Patris residens regnat. Quapropter non nobis vilis videatur sponsus qui in stabulo tam humiliter jacet, cui obsecundat Gabriel, et collaudant angeli, cui stella famulatur, et totus deservit mundus. Nolite, obsecro, cum istis perscrutari latebras virginæ partus, quasi corruptas, quia et ipsi defe-

cerunt scrutatores scrutantes scrutinium vanitatis (*Psal. lxxiii, 7*); quia talia sentiunt, qualia Domini matrem non decet. Sed venite cum gaudio, et videte procedentem Dominum planissima fide tanquam sponsum de thalamo suo; non, ut isti garrunt, doloribus virginea membra corruptentem, nec genitalæ matris secretum violantem, sed divinitus exultantem, ut Propheta canit, et procedentem libere de aula ventris, tanquam sponsum de thalamo suo, quia pervius factus est ei uterus clausus. Cujus nimirum egressus a summo cælo fortis narratur ad currendam viam, et recursus usque ad sedem Patris (*Psal. xviii, 6*). In quibus totus vobis virginibus et Ecclesiæ suæ festivus procedit sponsus, exultans ut gigas, ut sibi lætus ducat uxorem. Et ideo non sunt audiendi, qui dicunt quod quando processit de utero Virginis quasi sponsus alacer, tunc doloribus afflixerit matrem, corruerit viscera, violaverit pudicitiam, multiplicaverit tristitias et ærumnas, auxerit gemitus. Quod si omnino ita esset, non satis probabiliter diceretur Dominus tanquam sponsus procedens de thalamo suo; nam sponsus quando procedit de thalamo suo, semper jucundus et alacer gaudet videri. Nec dubium quin uterus Mariæ virginis ipse sit thalamus, in quo sponsi ac sponsæ, cum caro sit Verbum, fœdera junguntur nuptiarum. Non enim, sicut testatur Cyrillus, caro Christi vel corpus thalamus vel templum debet intelligi, sed uterus Virginis, quia in Christo non duæ sunt personæ, sicut nonnulli hæreticorum voluerunt: quoniam non sic creatura, ut sanctus iste testatur, in societatem sui creatoris assumpta est, ut ille habitatoris, et illa habitaculis teneat locum; sed ut ita naturæ duæ alteri altera uniretur, et in tantam conveniant unitatem ut utriusque diversitas unus idemque sit filius. Properea cum nascitur homo de Maria virgine, non purus homo, neque communi lege naturæ, sed Deus Dei Filius, non cum eo, sed in eo nascitur. Sicut et cum solvitur templum corpora Christi ex Evangelio, et resuscitatur, Deus homo solvitur in mortem, et Deus homo resuscitatur ad vitam. Non enim ita solvitur hoc templum, ut separetur a Verbo, sed sic solvitur, ut possit Deus pati et mori in homine. Quoniam, sicut beatus Augustinus ait, ut ipse qui natus est de Patre, Deus Verbum natus est, et de matre Verbum caro factum est. Unus igitur atque idem Deus, Dei Filius, natus ante sæcula, natus et in sæculo, et utraque nativitas unius est Filii Dei. Verumetiam, inquit, de eodem matris utero idem Deus homo exivit, et in sepulcro idem Deus homo factus jacuit, et ab inferis idem Deus homo die tertia resurrexit. Quapropter, quæso, audiant, quia in nullo ex quo conceptus est Deus homo, solvitur Christus; alioquin, sicut ait Joannes apostolus, qui solvit Jesum Christum, hic non est ejus, sed hic est Antichristus (*I Joan. iv, 3*). Idcirco cessent a talibus deliramentis, et confiteantur cum sanctis Patribus sic eum esse natum de virgine Maria, ut dignatus est et ut decuit Deum; nullas ascribant sacratissimæ matri contumelias intulisse, non gemitus, non dolores, non ærumnas, non ulla viscera vexationes, non ulla diræ tristitiæ corruptiones, quia hæc omnia, sicut sæpe dictum est, in prima origine illatæ sunt vindictæ et retributiones justissimæ primæ prævaricationis. A quibus omnibus beata virgo Maria quantum est aliena a culpa, tantum pro-

^a *Natum ex muliere*. Ita Cod. Amelianus, quod non mirum, quando constat nonnullos ita legisse, etsi altera lectio præferenda sit.

^b *Deus deest* in Feu-ard.

^c *Quam*, Feu-ard.

^d *Emendavimus pervius, pro parvus*, quod habet Feu-ardent, neque dabitavimus, quanquam Amelianus legit *per eum*.

^e *Nobis virginibus legebatur* in Feu-ard. Nos emendavimus *vobis*, quanquam in Amel. sit etiam *nobis*.

Sed fecimus ejus exemplo, quoniam in fine hujus opusculi ubi Feu-ard. habet *sponsus noster*, Amelianus Codex legit *sponsus vester*.

^f *Nam sponsus*, etc. Verba hæc desiderantur in Feu-ard., in quo solum habentur sequentia, *semper jucundus*, etc.

^g *Jungunt*, Feu-ard.

^h *Quia in Christo non duæ sunt personæ*. Erat in Edit. et Ms. *quamvis duæ sint personæ*, certe corruptum; itaque emendavimus conjectura ducti.

cul dubio libera fuit a doloribus, et a pœna. Quæ de causa, charissimæ, exultate, in Domino et congratulante, quia tantæ gratiæ participes factæ estis; congratulamini, quia non solum castitatem, verum et virginitatem integram illibatamque sponso vestro Deo religiose satis admodum vovistis. Unde quia tali ac tanto sponso, d lectissimæ, dicatæ estis, servate immaculatum connubium vestrum, et dotalia jura, quæ non nisi fide integra et operibus servantur. Exorate, quæso, pro me, quia dignus non sum vobiscum ante thronum hujus virginis dulcica cantica frequentare dramatis, saltem mihi venia dogetur vestris intercedentibus meritis. Deinde, obsecro, agite precibus hoc munus quamvis subulco vobis sermone dicatum, virgo beata vestro dignetur obsequio suscipere, quia, ut scitis plenissime, nostris non eget laudibus, quam omnibus illa supernorum societas hymnidicis indesinenter celebrant melodis; B

^a Qui emendavimus, quamvis in utroque sit quam, nec dubitamus quin ita legendum sit.

^b Noster, Feu-ard.

ALIUD FRAGMENTUM

EX LIBELLO DE PARTU VIRGINIS.

Prout est in Editione Feu-ard. et Cod. Ameliano, in quo exordium potius cujusdam sermonis ad populum continetur.

Quotiescunque, dilectissimi, vobis aliquid pro amore Creatoris nostri in ejus creatura dignis laudibus prædicatur et extollitur, ad ejus procul dubio laudem refertur, qui auctor creaturarum est, ut de creatura sua factor intelligatur et laudetur; quoniam, juxta Apostolum, *invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* (Rom. 1, 20); sicuti, ut ita dicam, fieri solet in quodam laudabili et mirabili artificio, dum quidquid in eo multis et magis laudibus effertur, totum ad gloriam et laudem manus artificis jure inspicitur. Sed longe incomparabiliter Deus laudandus est in sanctis suis, et in omnibus operibus suis prædicandus. Hinc quoque David: *Laudate Dominum, inquit, in sanctis ejus, laudate eum in firmamento virtutis ejus* (Psal. cl, 1). Quod ut digne possit fieri, fides prius adhibenda est, quoniam omnia opera ejus in fide; deinde intelligentia requirenda; alioquin, *nisi credideritis*, sicut Isaias ait, *non intelligetis* (Isai. vii, 9). Intelligibilia autem Dei per ea, ut dictum est, creaturarum quæ facta sunt et fiunt in sanctis ejus, digne in fide cum pie-

tate devotionis considerata intelliguntur, intellecta vero ad plenum vere laudantur (Rom. 1, 20). Quæ nimirum laus in conspectu Dei et angelorum ejus tanto amplius gratificatur, ut acceptior fiat, quanto in eisdem sanctis et veris operibus Deus sapienter fide creditur, et intellectu pie videtur. Hinc quoque David valde gratulabundus, tertio repetendo exhortatur dicens: *Psallite Deo nostro, inquit, psallite regi nostro, psallite* (Psal. xlii, 7); Patri videlicet ac Filio; et ut Deus Trinitas commendetur una cum Spiritu sancto, *psallite, inquit, sapienter* (Ibid., 8). De quibus profecto quisque non recte intelligit aut credit, non dico sapienter, verum nec utiliter, sed in vanum psallere videtur. Ideo, dilectissimi, adhibete diligentiam in omnium sanctorum festivitatis, maxime vero in hac celebritate genitricis Dei, ut bene intelligendo ad recte vivendo, in ejus laudibus digne assistere, et sapienter Deo psallere possitis; quoniam quidquid genitrici ejus officiosissime impenditur, illi uimirum impenditur, cui jure patet omne clausum....

S. HILDEFONSI SERMONES DUBII.

ADMONITIO AD LECTOREM.

Noli mirari, lector optime, quod sequentes sermones operibus dubiis et incertis sancti Hildefonsi a nobis accenseri videas, quos tamen audis a viris non indoctis tanquam suos frequentissime laudatos, et quasi Hildefonsinos communi opinione receptos. Facimus etenim nec temere, nec sine aliorum virorum magna doctrinæ laude præstantium suffragiis, sine quibus nunquam ausi fuissetus judicium de illis adeo aperte pronuntiare. Neque enim ignoramus quantæ invidiæ res plena sit, opiniones vetustate quodammodo consecratas, atque hominum animis altis radicibus infixas evellendas suscipere; quamque difficile in operibus sanctorum Patrum paulo accuratius examinandis atque dijudicandis occupatum, intemperatioris criticæ notam effugere. Itaque quod dicimus, rem esse valde incertam, utrum sermones isti revera sint sancti Hildefonsi, non nisi post seriam meditationem, longumque examen illorum institutum, post multas eorum inter se, tum cum aliis operibus sancti Doctoris collationes factas, facem semper nobis preferentibus viris omni doctrina et eruditione præstantibus, denique non nisi gravibus rationibus adducti, pronuntiamus. Quæ omnia paulo fusius exponere operæ pretium erit.

De sancti Hildefonsi sermonibus nihil amplius a posteriorum temporum memoriam pervenerat præter historicorum testimonium, a quibus commemorantur nonnulli sermones ab ipso conscripti, et cum cæteris operibus suis in lucem emissi; neque postrema secula ullum illorum Exemplar viderant, donec sæculo decimo sexto omnium primus Franciscus Feu-ardentius, nobilis theologus Parisiensis et frater Minorum